

DOKUMENT			SIDA
Remissammanställning om 2012 års kyrkohandboksförslag			1(47)
UPPRÄTTAT AV	DATUM	DOKUMENTBETECKNING	VERSION
Boel Hössjer Sundman Ingegerd Sjölin	2014-05-19	Dnr Ks 2012/507	

Sammanfattning

Den 1 februari 2014 inkom remissvaren om 2012 års kyrkohandboksförslag. Nästan 40 procent av församlingarna har varit remissinstanser och 81 procent av dem har svarat på remissen, totalt 472 församlingar. Svar har även inkommit från alla domkapitel och stiftsstyrelser, från 21 övriga remissinstanser samt ett knappt hundratal spontansvar – enskilda eller grupper. Totalt har 636 svar inkommit. En stor majoritet bejakar förslaget som helhet, och föreslår samtidigt specifika justeringar. I denna sammanställning presenteras remissutfallet. Sammanställningen avslutas med ett avsnitt om justeringar och åtgärder utifrån remissutfallet. Det handlar då om:

- kyrkohandbokens namn, förtydliganden i kyrkohandbokens inledningstext och anvisningar
- flexibilitet i huvudgudstjänst avseende psalmer, bibeltexter och Trosbekännelsen, högmässans fasta bibeltexter, anvisningar om tillägg som inte ingår i kyrkohandboken
- vilken översättning av Herrens bön som ska finnas i kyrkohandboken, justering avseende någon bibeltext i De kyrkliga handlingarna
- språklig översyn av ett avgränsat antal texter
- teologisk översyn av ett avgränsat antal texter
- noteringsjusteringar och annan justering i musiken, förändring i uppställningen av musiken i serie A och någon justering i seriens omfattning, några specifika förändringar i de övriga serierna, övervägande att tillföra en ny serie med beprövad responsorial musik som fungerar väl inte minst med små barn, samt att möjliggöra att även annan musik än den som finns i kyrkohandboken kan användas i Högmässa
- justeringar i dopgudstjänstens struktur avseende några moment, för att uppnå bättre rytm i gudstjänsten, språklig justering av ett litet antal doptexter och förändring av någon text ur teologiskt perspektiv
- att konfirmationsgudstjänsten i kyrkohandboksförslaget följer konfirmandriktlinjerna avseende den fakultativa frågan till konfirmanderna som är borttagen i kyrkohandboksförslaget, här vill en tredjedel av församlingarna att frågan finns kvar

DOKUMENT			SIDA
Remissammanställning om 2012 års kyrkohandboksförslag			2(47)
UPPRÄTTAT AV	DATUM	DOKUMENTBETECKNING	VERSION
Boel Hössjer Sundman Ingegerd Sjölin	2014-05-19	Dnr Ks 2012/507	

- till det justerade kyrkohandboksförslaget ska fogas en promemoria med konsekvensändringar i kyrkoordningen
- behov av vägledningsmaterial vid sidan av kyrkohandboken om till exempel gudstjänst med barn och unga.

DOKUMENT			SIDA
Remissammanställning om 2012 års kyrkohandboksförslag			3(47)
UPPRÄTTAT AV	DATUM	DOKUMENTBETECKNING	VERSION
Boel Hössjer Sundman Ingegerd Sjölin	2014-05-19	Dnr Ks 2012/507	

1. INLEDNING

Kyrkohandboksrevisionens uppdrag

Uppdraget att göra en översyn av kyrkohandboken från 1986 gavs av Centralstyrelsen 1997 med tilläggsdirektiv 1998. Förslag till ny kyrkohandbok lades fram år 2000. Efter kritik i remissomgången ett år senare beslutade kyrkostyrelsen i samråd med biskopsmötet att skjuta översynen av kyrkohandboken på framtiden. Kyrkostyrelsen beslutade 2006 att återuppta översynsarbetet, med tillvaratagande av förslaget 2000 och erfarenheter från dess remissomgång. Från kyrkomötet 2001, med hänvisning till uppdraget från Centralstyrelsen, kvarstod att till översynen av kyrkans böcker införliva frågan om framtagande av kompletterande gudstjänstmusik. Kyrkostyrelsen underströk 2006 ”att 1986 års kyrkohandbok i huvudsak fungerar väl”. År 2009 beslutade kyrkostyrelsen att genomföra en mer genomgripande kyrkohandboksrevision. Från översynsarbetet på 1990-talet kvarstod tre uppgifter:

- anpassning till Bibel 2000
- kyrkorättslig och anvisningsmässig anpassning till kyrkoordningen
- bearbetning av liturgiska formuleringar i syfte att finna ett mer inkluderande språkbruk.

I maj 2012 beslutade kyrkostyrelsen att anta *Förslag Kyrkohandbok för Svenska kyrkan del I* och *Förslag Kyrkohandbok för Svenska kyrkan del I Musikvolym* för att prövas från Första söndagen i Advent 2012 till Domssöndagen 2013 i ett brett urval av Svenska kyrkans församlingar och för remissförfarande. Nästan 40 procent av Svenska kyrkans församlingar var remissinstanser och 1 februari 2014 inkom remissvaren.

Delar av kyrkohandboksförslaget har översatts till svenskt teckenspråk och fem nationella minoritetsspråk: finska, meänkieli, lulesamiska, nordsamiska och sydsamiska. Det översatta förslaget har prövats i remissförsamlingar och utvärderas i en särskild process.

Om antal remissvar och bearbetning

Av de 580 församlingar som inbjöds att vara remissförsamlingar har 464 församlingar svarat elektroniskt på remissenkäten. Ytterligare åtta av dessa församlingar har svarat på annat sätt. Bland de svarande finns församlingar från alla stift och från utlandsförsamlingar. Det utgör en svarsfrekvens på 81 procent. Dessutom har det inkommit spontanremisser från 20 andra församlingar. Alla domkapitel och stiftsstyrelser har svarat. Av 30 övriga inbjudna remissinstanser har 21 svarat på remissen. Till denna grupp räknas i analysen även instanser som är underställda kyrkostyrelsen som Teologiska kommittén, Pastoralinstitutet i Lund och

DOKUMENT			SIDA
Remissammanställning om 2012 års kyrkohandboksförslag			4(47)
UPPRÄTTAT AV	DATUM	DOKUMENTBETECKNING	VERSION
Boel Hössjer Sundman Ingegerd Sjölin	2014-05-19	Dnr Ks 2012/507	

Uppsala och Samiska rådet, som hörts om kyrkohandboksförslaget. Dessutom har 24 föreningar/sammanslutningar/grupper och 73 enskilda personer svarat spontant. Remissmaterialet omfattar sammanlagt 636 svar.

Alla remissvaren har bearbetats. De remissvar som inte kommer från församling har bearbetats genom läsning av svaren i sin helhet som sedan sammanfattats, och har på så sätt varit en del av analysen. I den statistiska bearbetningen av materialet har som underlag använts de som svarat elektroniskt. I den övriga bearbetningen och analysen har alla remissvar inkluderats.

Församlingarna har delats in i grupper utifrån vad de svarat på frågan om kyrkohandboks-förslaget som helhet kan antas och hur mycket församlingen använt förslaget. Båda frågorna innehöll tre alternativa svar, vilket medfört att materialet blev indelat i nio grupper. Församlingsenkäten innehöll sammanlagt 39 frågor. Vissa frågor bestod av tre till fem fasta alternativ medan andra också innehöll frisvar. Sammanlagt fanns det möjlighet till 60 frisvar i enkäten. För att kunna bearbeta det omfattande materialet har en religionssociologisk metod använts där varje remissförsamlings frisvar kategoriserats och därefter har sammanfattningar gjorts för varje område i form av helhetsbedömningar. Exempel på områden är Högmässa, musikserie A och Begravningsgudstjänsten. Läsning och analys av musiksvaren har gjorts av särskild musikalisk expertis. Frågor med fasta alternativ har behandlats statistiskt och här har parametrar som stift, tätortsgrad och analysens gruppindelning beaktats. Analysen av församlingarnas svar har tagit sin utgångspunkt i kategoriseringarna för varje enskilt frisvar, frågorna med fasta alternativ och helhetsbedömningar inom respektive område. I remissammanställningen har citat använts från enskilda remissinstanser. Dessa är valda för att ge en inblick i remissvaren och för att konkretisera och tydliggöra innehållet.

Om processen i församlingarna och förslagets användning

I de allra flesta församlingarna har processen varit omfattande både när det gäller introduktion och genomförande av gudstjänster utifrån kyrkohandboksförslaget. Vidare har många församlingar haft öppna samlingar kring förslaget och dessutom genomfört enkäter där gudstjänstbesökare och andra på olika sätt fått komma med synpunkter. Kyrkoråd och arbetslag har bedrivit ett intensivt arbete, ibland var för sig och ibland tillsammans, inte minst inför att man arbetat med svaret på remissen. En mindre del av remissförsamlingarna har svarat att endast kyrkorådet och församlingens präster och kyrkomusiker arbetat med kyrkohandboksförslaget. Remissvaren speglar tydligt den gedigna process som genomförts i församlingarna. Barn och unga har deltagit i mycket varierande grad i processen kring kyrkohandboksförslaget. I många församlingar har de som arbetar med barn och unga bistått med de ungas perspektiv i arbetet. I andra församlingar har barn och unga varit aktiva i såväl förberedelse som genomförande av gudstjänster. I svaren framgår tydligt att i många

DOKUMENT			SIDA
Remissammanställning om 2012 års kyrkohandboksförslag			5(47)
UPPRÄTTAT AV	DATUM	DOKUMENTBETECKNING	VERSION
Boel Hössjer Sundman Ingegerd Sjölin	2014-05-19	Dnr Ks 2012/507	

församlingar är barn och unga mycket få eller nästan obefintliga i den gudstjänstfirande församlingen.

Drygt hälften, 52 procent, har använt en större del av kyrkohandboksförslaget, knappt en tredjedel, 29 procent, har använt förslaget ungefär till hälften. En femtedel, 19 procent, har använt en mindre del. Det varierar mellan församlingarna och mellan stiftet i hur hög grad kyrkohandboksförslaget har använts.

2. ÖVERGRIPANDE: TEOLOGI OCH KONTEXT

Om kyrkohandboken kan antas i sin helhet

Den övergripande frågan *Kan kyrkohandboken antas i sin helhet av kyrkomötet?* ger klart besked att kyrkohandboksförslaget med vissa justeringar kan antas av kyrkomötet.

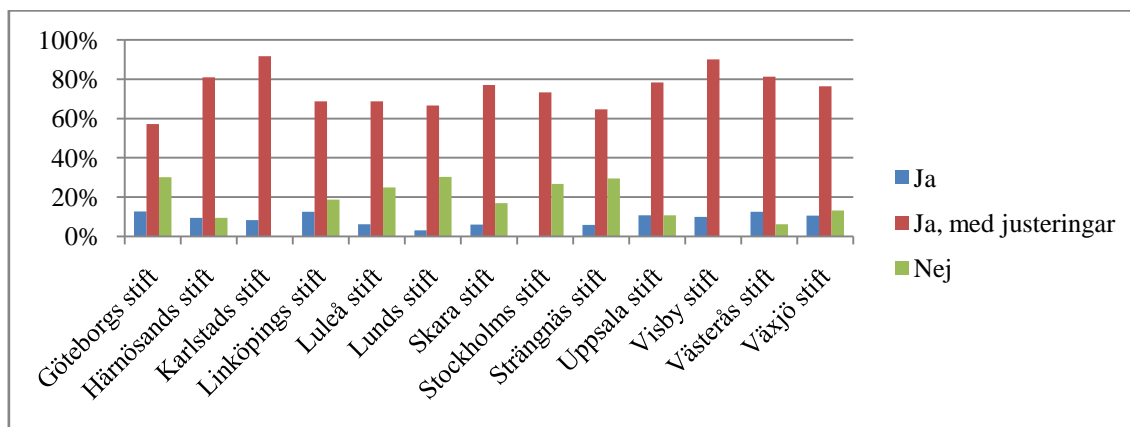
Tabell 1 Remissenkät fråga 39a: Kan kyrkohandboken antas i sin helhet av kyrkomötet? Församlingssvar, elektroniska, stift, övriga remissinstanser, antal och andel, procent

	Ja		Ja, med justeringar		Nej		Totalt antal svar
Församlingar	37	8%	335	73%	85	19%	457
Domkapitel/stiftsstyrelse	0	0%	24	92%	2	8%	26
Övriga remissinstanser	1	7%	8	57%	5	36%	14
Spontanremisser	3	4%	29	42%	37	54%	69

I remissförsamlingarnas svar är det 81 procent som säger ja till förslaget eller ja, med justeringar. När det gäller domkapitlen och stiftsstyrelserna säger alla ja, med justeringar utom Lunds domkapitel och stiftsstyrelse som säger nej. När det gäller övriga remissinstanser är det 64 procent som säger ja eller ja med justeringar. Bland spontanremisserna är det fler som säger nej än som säger ja eller ja, med justeringar.

DOKUMENT			SIDA
Remissammanställning om 2012 års kyrkohandboksförslag			6(47)
UPPRÄTTAT AV	DATUM	DOKUMENTBETECKNING	VERSION
Boel Hössjer Sundman Ingegerd Sjölin	2014-05-19	Dnr Ks 2012/507	

Figur 1 Remissenkät fråga 39a: Kan kyrkohandboken antas i sin helhet av kyrkomötet? Församlingssvar, elektroniska, uppdelade efter stift.

Mest positiva är Karlstad och Visby stift där ingen församling säger nej till förslaget. De följs av församlingarna i Västerås, Härnösands, Uppsala och Växjö, Skara och Linköpings stift. Mellan 25 och 30 procent av församlingarna säger nej till förslaget i Luleå, Stockholms, Strängnäs, Göteborgs och Lunds stift.

Namnet Kyrkohandbok för Svenska kyrkan

En stor majoritet av församlingarna tycker namnet *Kyrkohandbok för Svenska kyrkan* är bra. Var femte svarande församling har ett annat förslag och det vanligaste är Gudstjänstbok för Svenska kyrkan eller Gudstjänsthandbok för Svenska kyrkan. I fem stift föreslår domkapitel och stiftsstyrelse nytt namn nämligen Gudstjänstbok eller Gudstjänsthandbok för Svenska kyrkan. Både när det gäller övriga remissinstanser och spontanremisser finns några instanser som föreslår annat namn och även här är det antingen Gudstjänstbok eller Gudstjänsthandbok för Svenska kyrkan som föreslås.

Svenska kyrkans tro, bekännelse och lära

I revisionens uppdrag finns uppmaningen att skapa gudstjänstordningar som återspeglar Svenska kyrkans tro, bekännelse och lära i en tid präglad av lokal gestaltning och stor alternativ rikedom. Burlövs församling i Lunds stift skriver: *”Kyrkans tro och bekännelse är ingen fast mall, givet att gälla alltid, som vi mäter och bedömer utifrån. Tro och bekännelse är något vi hela tiden är på väg emot, de är i ständig tillblivelse. Handboken ska spegla var kyrkan befinner sig nu. Vi stöder arbetet med förnyelse av handboken. Det är viktigt och givande.”*

DOKUMENT			SIDA
Remissammanställning om 2012 års kyrkohandboksförslag			7(47)
UPPRÄTTAT AV	DATUM	DOKUMENTBETECKNING	VERSION
Boel Hössjer Sundman Ingegerd Sjölin	2014-05-19	Dnr Ks 2012/507	

Tabell 2 Remissenkät fråga 32: Uttrycker kyrkohandboksförslaget Svenska kyrkans tro, bekännelse och lära? Församlingssvar, elektroniska, fördelade efter stift, antal och andel, procent.

	Antal	I mycket hög grad	I ganska hög grad	I ganska låg grad	I mycket låg grad
Göteborgs stift	62	31%	45%	18%	6%
Härnösands stift	21	24%	67%	10%	0%
Karlstads stift	36	58%	42%	0%	0%
Linköpings stift	16	38%	63%	0%	0%
Luleå stift	16	25%	69%	6%	0%
Lunds stift	63	27%	54%	16%	3%
Skara stift	98	31%	67%	1%	1%
Stockholms stift	15	33%	47%	20%	0%
Strängnäs stift	17	24%	65%	6%	6%
Uppsala stift	34	32%	68%	0%	0%
Visby stift	10	60%	40%	0%	0%
Västerås stift	15	53%	40%	7%	0%
Växjö stift	36	50%	42%	8%	0%
Totalt	439	35%	56%	8%	2%

Församlingarna i fyra stift, Karlstad, Linköping, Uppsala och Visby stift, har svarat att kyrkohandboksförslaget uttrycker kyrkans tro, bekännelse och lära antingen i mycket hög grad eller i ganska hög grad. I Göteborgs och Lunds stift har 24 procent respektive 19 procent av församlingarna besvarat frågan med antingen i ganska låg grad eller i mycket låg grad. Om man ser till helheten så är 91 procent positiva och 10 procent negativa. Även om man på ett generellt plan är positiv finns svar som tar upp olika problemområden (se vidare sid.24).

Inkluderande språk och språklig kvalitet

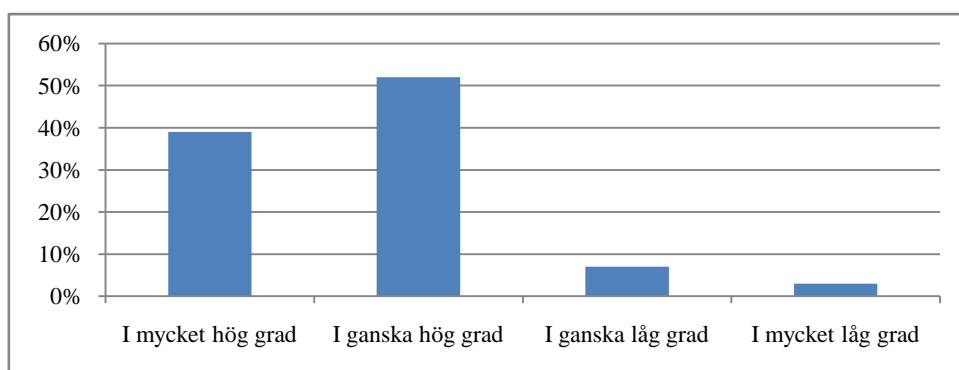
I översynsuppdraget från kyrkostyrelsen 2006 kvarstod från tidigare att bearbeta de liturgiska formuleringarna i syfte att finna ett mer inkluderande språk.

DOKUMENT			SIDA
Remissammanställning om 2012 års kyrkohandboksförslag			8(47)
UPPRÄTTAT AV	DATUM	DOKUMENTBETECKNING	VERSION
Boel Hössjer Sundman Ingegerd Sjölin	2014-05-19	Dnr Ks 2012/507	

Inkluderande språk

Figur 2 Fråga 34: Uttrycker kyrkohandboksförslaget ett inkluderande gudstjänstspråk? Församlingssvar, elektroniska, andel, procent

När det gäller församlingarna anser 91 procent att språket är inkluderande i mycket hög grad eller i ganska hög grad. Nio procent av församlingarna är kritiska. De allra flesta av domkapitel och stiftsstyrelser anser att språket är inkluderande antingen i mycket hög grad eller i ganska hög grad. En majoritet av övriga remissinstanser anser att språket är inkluderande. Bland spontanremiserna är två tredjedelar positiva. Inställningen är generellt positiv, men vissa uttryck kan behöva förändras i ett avgränsat antal texter.

Många församlingar anser alltså att kyrkohandboksförslaget har ett inkluderande språk medan några anser att språket inte är tillräckligt inkluderande. I remissvaren menar en del att ett inkluderande språk också kan vara exkluderande. Ett återkommande tema i kritiken är att det finns vissa modeord och känslord (såsom kärlek, älska, öppen, bära). Andra ger uttryck för att språket är för tunt eller för pratigt medan åter andra å sin sida lyfter fram att det har substans, är nära, tillgängligt och vardagligt utan att vara banalt. Någon skriver att högtidlighet signalerar helighet och att språket förenklats på bekostnad av heligheten. Genom att använda Gud istället för Fader anser några remissinstanser att språket har tagit makten över teologin och treenigheten blivit otydlig (se vidare nedan sid. 23).

Anpassning till Bibel 2000

Redan i översynsuppdraget 1997 står om behovet av språklig anpassning till den nya bibelöversättningen, ett uppdrag som sedan följt genom kyrkohandboksarbetet.

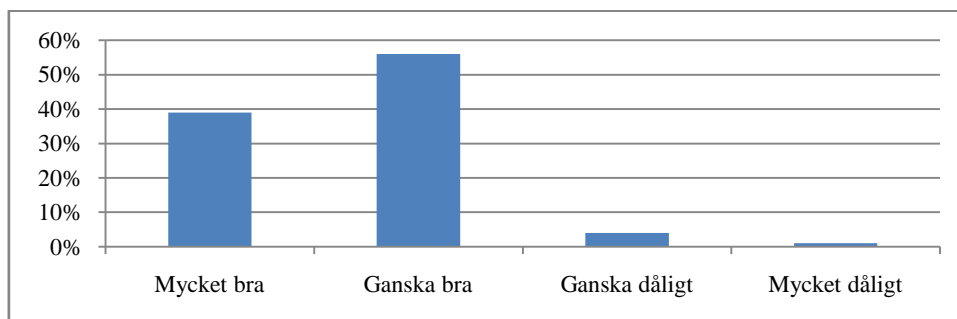
Bibelöversättningar och nya kyrkohandböcker har nästan aldrig kommit vid samma tidpunkt.

DOKUMENT			SIDA
Remissammanställning om 2012 års kyrkohandboksförslag			9(47)
UPPRÄTTAT AV	DATUM	DOKUMENTBETECKNING	VERSION
Boel Hössjer Sundman Ingegerd Sjölin	2014-05-19	Dnr Ks 2012/507	

Översättningen av Nya testamentet kom år 1981 och hela Bibeln år 2000. I kyrkohandboksrevisionen har uppgiften varit att anpassa det liturgiska språket till Bibel 2000.

Figur 3 Fråga 35: Hur bedömer ni de språkliga förändringar som gjorts i kyrkohandboksförslaget i relation till bibelöversättningen från år 2000? Församlingssvar, elektroniska, andel, procent

Av församlingarna är 95 procent positiva. Hela 40 procent tycker anpassningen till Bibel 2000 är mycket bra. Det finns dock ibland synpunkter på bibelanvändningen i kyrkohandboksförslaget. Domkapitel och stiftsstyrelser är positiva. Antingen har de svarat mycket bra eller ganska bra. Bland övriga remissinstanser är rösterna till allra största delen positiva. Även de flesta spontanremisserna ser anpassningen till Bibel 2000 som väl genomförd.

Även om inställningen på ett övergripande plan är mycket positiv finns ett antal synpunkter. Någon tar upp att det är bra att "den helige Ande" i enlighet med Bibel 2000 generellt ersätts med "den heliga Anden". Någon annan har en motsatt åsikt. I flera remissvar behandlas relationen mellan bibelöversättning och kyrkans gudstjänstordning.

Vilken version av Herrens bön som ska finnas i den kommande kyrkohandboken finns skilda åsikter om. Många röster, som Härnösands domkapitel och stiftsstyrelse, höjs för att ta bort "den gamla" Fader Vår, men behålla den som en möjlighet vid De kyrkliga handlingarna och utifrån pastorala bedömningar. Någon enstaka röst höjs för att endast ha den gamla översättningen.

Församlingens gudstjänsttraditioner

I uppdragsbeskrivningen för kyrkohandboksrevisionen framhålls att Svenska kyrkan idag präglas av lokal gestaltning och stor alternativriktighet. I många församlingar med levande gudstjänstliv är gudstjänsten utformad lokalt och mycket ofta också med en hög grad av delaktighet bland gudstjänstfirarna.

DOKUMENT			SIDA
Remissammanställning om 2012 års kyrkohandboksförslag			10(47)
UPPRÄTTAT AV	DATUM	DOKUMENTBETECKNING	VERSION
Boel Hössjer Sundman Ingegerd Sjölin	2014-05-19	Dnr Ks 2012/507	

Kontextuellt anpassad gudstjänst

En gudstjänst firas alltid på en specifik plats i en konkret situation. Många olika faktorer gör att gestaltning av en och samma gudstjänstordning kan bli helt olika. En gudstjänst med många hundra personer i en stad kan ha ett uttryck medan en gudstjänst i en landsbygdsförsamling med få gudstjänstfirare behöver en annan utformning. Det handlar inte om att det ena är bättre än det andra utan om att de som kommer samman för att fira gudstjänst behöver uppleva gudstjänsten som meningsfull och angelägen.

Tabell 3 Fråga 33: Ryms församlingens gudstjänstraditioner inom de ramar som ges i kyrkohandboksförslaget? Församlingssvar, elektroniska, antal, andel, procent

	Antal	I mycket hög grad + I ganska hög grad	I ganska låg grad+ I mycket låg grad
Göteborgs stift	63	89%	11%
Härnösands stift	21	100%	0%
Karlstads stift	36	94%	6%
Linköpings stift	16	100%	0%
Luleå stift	16	100%	0%
Lunds stift	66	85%	15%
Skara stift	98	98%	2%
Stockholms stift	15	100%	0%
Strängnäs stift	17	100%	0%
Uppsala stift	36	89%	11%
Visby stift	10	100%	0%
Västerås stift	16	100%	0%
Växjö stift	37	97%	3%
Totalt	447	94%	6%

Församlingarnas svar indikerar att man anser att de lokala gudstjänstraditionerna ryms i mycket hög grad eller i ganska hög grad, sammanlagt 94 procent. Norrköpings Borgs församling skriver: *Vi finner struktur som underlättar att föra samman församlingens olika*

DOKUMENT			SIDA
Remissammanställning om 2012 års kyrkohandboksförslag			11(47)
UPPRÄTTAT AV	DATUM	DOKUMENTBETECKNING	VERSION
Boel Hössjer Sundman Ingegerd Sjölin	2014-05-19	Dnr Ks 2012/507	

traditioner. Vi upplever att handboksförslaget kan användas kontextuellt. Det finns dock skillnader mellan stift. Bland församlingarna i tre stift, nämligen Lund, Göteborg och Uppsala har 11-15 procent svarat att församlingens gudstjänsttraditioner rymms i ganska låg grad eller i mycket låg grad.

I Lund stift har under lång tid funnits ett nätverk för gudstjänstutveckling. Så här skriver Löberöds församling: *Församlingen har länge varit en del av det liturgiska nätverket i Lunds stift vilket har gett oss frihet att utforma gudstjänsterna på ett helt annat sätt än vad kyrkohandboken ger uttryck för. Det får vi inte längre vilket är förödande för framtiden.*

En synpunkt som återkommer i församlingarnas svar är hur man ska fira gudstjänst för stora och små. Det gäller såväl textläsning som att man inte får sjunga trospsalm istället för trosbekännelsen. Andra församlingar har firat huvudgudstjänsten som temagudstjänst och upplever att kyrkohandboksförslaget inte rymmer detta eller att det inte blivit tillräckligt tydligt i förslaget att detta är möjligt (se vidare sid. 20).

Den gudstjänstfirande församlingens delaktighet

De som valt att använda kyrkohandboksförslaget till en större del har också haft större möjlighet att pröva både om det varit möjligt att utforma gudstjänsten lokalt, och hur delaktig den gudstjänstfirande församlingen kunnat vara. De som använt en mindre del av förslaget har inte haft samma möjlighet, men det har också i några församlingar varit så att man använt en mindre del för att man upplevt att förslaget inte gått att anpassa lokalt och att den gudstjänstfirande församlingens delaktighet inte varit tillräcklig.

DOKUMENT			SIDA
Remissammanställning om 2012 års kyrkohandboksförslag			12(47)
UPPRÄTTAT AV	DATUM	DOKUMENTBETECKNING	VERSION
Boel Hössjer Sundman Ingegerd Sjölin	2014-05-19	Dnr Ks 2012/507	

Tabell 4 Fråga 36: Ger kyrkohandboksförslaget utrymme för den gudstjänstfirande församlingens delaktighet? Gruppindelning efter hur församlingarna svarat på fråga 5 i kombination med fråga 39, Nio grupper (1A till 3 C). Församlingssvar, elektroniska, antal och andel, procent.

Grupp efter svar på fråga 5 och fråga 39	Antal	Fråga 5: I vilken utsträckning har HBF 12 använts?	Fråga 39 Kan KHBFB 12 antas i sin helhet?	I mycket hög grad + I ganska hög grad	I ganska låg grad+ I mycket låg grad
1A	14	En större del	Ja	100%	0%
1B	181	En större del	Ja, med justeringar	96%	4%
1C	41	En större del	Nej	87%	13%
2A	8	Ungefär hälften	Ja	100%	0%
2B	92	Ungefär hälften	Ja, med justeringar	93%	7%
2C	32	Ungefär hälften	Nej	77%	23%
3A	15	En mindre del	Ja	100%	0%
3B	62	En mindre del	Ja, med justeringar	92%	8%
3C	11	En mindre del	Nej	73%	27%
Totalt	456			93%	7%

Tabell 4 visar att alla församlingar som sagt ja (grupperna 1A, 2A och 3A) till att kyrkohandboksförslaget kan antas av kyrkomötet har upplevt att det finns stor möjlighet för den gudstjänstfirande församlingens delaktighet. Även bland de församlingar som svarat att förslaget kan antas med justeringar är det över 90 procent som anser att den gudstjänstfirande församlingen kan vara delaktiga (grupperna 1B, 2B och 3B). Mest kritiska är de som svarat nej till att kyrkohandboksförslaget ska kunna antas (grupperna 1C och 2C) och allra mest negativa är de som använt förslaget minst (grupp 3C). Många påpekar att delaktigheten är helt beroende av hur man arbetar tillsammans i den gudstjänstfirande församlingen och avgörs inte primärt av kyrkohandboken.

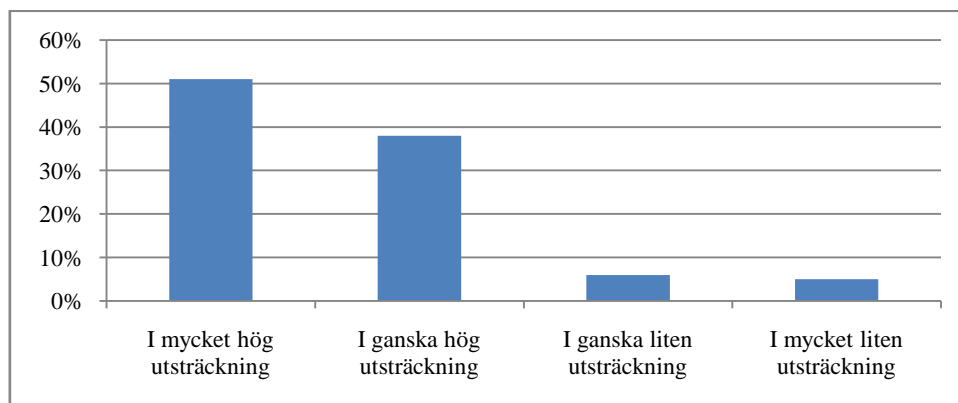
DOKUMENT			SIDA
Remissammanställning om 2012 års kyrkohandboksförslag			13(47)
UPPRÄTTAT AV	DATUM	DOKUMENTBETECKNING	VERSION
Boel Hössjer Sundman Ingegerd Sjölin	2014-05-19	Dnr Ks 2012/507	

Flexibilitet, tillsyn och främjande

Övergripande om huvudgudstjänstbegreppet

Huvudgudstjänstbegreppet ska kunna fungera för lokal flexibilitet samtidigt som begreppet ska kunna utgöra grund för domkapitlets tillsyn. Kyrkorådet eller församlingsrådet avgör vilka former av huvudgudstjänster förutom Högmässa som firas, medan kyrkoherden beslutar efter samråd med församlingens kyrkoråd eller församlingsråd, präster och kyrkomusiker om huvudgudstjänstens uppbyggnad och utformning. Den präst som leder gudstjänsten beslutar om vilka av kyrkohandbokens alternativa moment som ska användas. Domkapitlet beslutar om församlingsinstruktionen som behandlar den grundläggande uppgiften där gudstjänster utgör en del, samt minsta antal huvudgudstjänster med nattvard som ska firas. För ett pastorat ska domkapitlet i församlingsinstruktionen besluta vad som ska gälla beträffande huvudgudstjänster i församlingarna. Bestämmelserna kring huvudgudstjänst i kyrkoordningen tydliggör den gemensamma ansvarslinjen.

Figur 4 Remissenkät fråga 37: Fungerar huvudgudstjänstbegreppet i förslaget för både lokal flexibilitet i församlingen och domkapitlets tillsyn? Församlingssvar, elektroniska, andel, procent

Många församlingar anser att kyrkohandboksförslaget fungerar både för flexibilitet i församlingarna och för domkapitlets tillsyn. I några remissvar framgår att man tycker att förslagens gudstjänstordningar reglerade i församlingsinstruktionen är tillräckligt och att man kan ta bort huvudgudstjänstbegreppet för att öka den lokala flexibiliteten. Vissa tycker att förslaget ger för stor flexibilitet för hur en huvudgudstjänst kan firas. I församlingssvaren finns också en oro för att det i de nya storpastoraten ska firas för få huvudgudstjänster. Viss oro finns bland domkapitlets och stiftsstyrelsernas svar att församlingsråden inte får tillräckligt inflytande över hur många och vilka huvudgudstjänster som ska firas, om det är kyrkorådet som beslutar om detta.

DOKUMENT			SIDA
Remissammanställning om 2012 års kyrkohandboksförslag			14(47)
UPPRÄTTAT AV	DATUM	DOKUMENTBETECKNING	VERSION
Boel Hössjer Sundman Ingegerd Sjölin	2014-05-19	Dnr Ks 2012/507	

Åter andra anser att huvudgudstjänst inte alltid måste firas på en söndag, särskilt med tanke på en liten landsortsförsamling. På samma sätt efterlyses möjligheten att kunna lägga gudstjänster med barn på vardagskvällar som huvudgudstjänster. Det finns etablerade former av gudstjänster såsom sinnesromässan och pilgrimsmässan som inte enligt remissvaren kan firas som huvudgudstjänst, vilket man efterlyser. Några instanser uppmärksammar den kommande kyrkohandbokens roll när det gäller andra former av gudstjänster. Här skriver Stockholms domkapitel och stiftsstyrelse: *"Vi tolkar, rätt eller fel, förslaget som att kyrkohandboken ska reglera alla veckans gudstjänster. Vi tycker att det är en alltför hög ambition som riskerar att bli byråkratisk och att underminera lojaliteten med kyrkohandboken"*.

Domkapitel och stiftsstyrelserna har även besvarat två frågor kring tillsyn och om främjande är möjligt i och med användandet av kyrkohandboksförslaget. De konstaterar att församlingsinstruktionen kommer att bli ett än viktigare grunddokument i tillsynen. Vidare konstateras att ju fler fakultativa moment som finns desto svårare blir tillsynen, men att detta är att föredra så att församlingarna har möjlighet att ge gudstjänstlivet en lokal prägel. Främjandet gynnas av att det finns utrymme för mycket frihet inom gudstjänstens grundstruktur. Stockholms domkapitel och stiftsstyrelse har tolkat kyrkohandboksförslaget så att dispens från gällande kyrkohandbok endast kan ges vid ett visst tillfälle. Med domkapitlets tillåtelse finns det i stiftet experimentförsamlingar som under längre tid och i regelbunden kontakt med stiftet har arbetat med gudstjänstutveckling. Denna möjlighet vill man ha kvar. Några remissinstanser tar upp vad som gäller för olika tillägg till gudstjänsten och vad som kan ingå i en gudstjänst av andra moment som inte nämns i kyrkohandboken.

Annan gudstjänstordning och annan musik

Användandet av 2012 års kyrkohandboksförslag har varierat från att församlingarna använt en större del till att de brukat en mindre del. Kyrkohandboken från 1986 har använts när förslaget inte brukats. Det har också varit möjligt att använda andra gudstjänstordningar och annan musik enligt KO 18 kap 6§, antingen för ett visst tillfälle eller vid en viss tidpunkt även när det gäller huvudgudstjänster.

I och med kyrkoordningens tillkomst 2000 ökade möjligheterna att fira huvudgudstjänster på annat sätt än enligt kyrkohandboken. Om det i församlingen finns konsensus kring att fira huvudgudstjänsten med såväl annan struktur, andra ord och annan musik än den som finns i kyrkohandboken, så har kyrkoherden rätt att besluta detta. Beslutet ska genast anmälas till domkapitlet. Detta gäller för ett visst tillfälle eller under en viss tid. Domkapitlet kan ändra eller upphäva kyrkoherdens beslut.

DOKUMENT			SIDA
Remissammanställning om 2012 års kyrkohandboksförslag			15(47)
UPPRÄTTAT AV	DATUM	DOKUMENTBETECKNING	VERSION
Boel Hössjer Sundman Ingegerd Sjölin	2014-05-19	Dnr Ks 2012/507	

Det finns många och tydliga röster i remissvaren för att församlingarna även i framtiden ska kunna fira såväl Högmässa som Mässa och Gudstjänst med annan musik och en del menar också med andra texter. Från domkapitel och stiftsstyrelser betonas att domkapitlets tillsyn måste kvarstå särskilt när mässon musik skapas eftersom även texterna ibland behöver göras om.

Diakonen i gudstjänsten

Ett fåtal remissinstanser, som Strängnäs och Visby domkapitel och stiftsstyrelse, några församlingar och spontansvar från en grupp av stiftsdiakoner och kontraktsamordnare framför att diakonatet bör nämnas i kyrkohandboken. I kyrkohandboksförslaget står att gudstjänsten leds av präst eller annan gudstjänstledare. Diakonen nämns inte explicit i kyrkohandboksförslaget eftersom kyrkomötet tydliggjort att diakonatet är ett karitativt ämbete. I en del församlingar finns en etablerad praxis att diakonen har särskilda uppgifter i gudstjänsten, men en sådan praxis regleras inte av kyrkohandboken.

3. DEN ALLMÄNNA GUDSTJÄNSTEN

Generellt om Den allmänna gudstjänsten

De allra flesta församlingarna är enbart positiva eller positiva i delar till Den allmänna gudstjänsten. Endast sju procent är negativa, men ser även förtjänster i förslaget. Inte ens en halv procent är enbart negativa. Två domkapitel och stiftsstyrelser är enbart positiva. Övriga domkapitel och stiftsstyrelser är positiva men anser att förslaget har brister. Övriga remissinstanser svarar att de är positiva, men ser brister. Endast två är negativa. Majoriteten av spontanremisserna är positiva. Här är åtta svar negativa.

Tabell 5 Remissenkät fråga 18: Vad är er generella åsikt om ordningarna för Den allmänna gudstjänsten? Församlingssvar, elektroniska, antal och andel, procent

	Antal	Andel
Enbart positiv	60	13%
Positiv, men förslaget har vissa brister	357	80%
Negativ, men förslaget har vissa förtjänster	32	7%
Enbart negativ	2	0,4%
Totalt svar	451	

DOKUMENT			SIDA
Remissammanställning om 2012 års kyrkohandboksförslag			16(47)
UPPRÄTTAT AV	DATUM	DOKUMENTBETECKNING	VERSION
Boel Hössjer Sundman Ingegerd Sjölin	2014-05-19	Dnr Ks 2012/507	

Gemensam struktur

I processen med revision av kyrkohandboken har två centrala frågor handlat om antal gudstjänstordningar för Den allmänna gudstjänsten och gudstjänsternas benämningar. I kyrkohandboksförslaget 2000 och i reflektionsdokumenten från 2009 *Teologiska grundprinciper för arbetet i 2006 års kyrkohandboksgrupp* och *Mässans grundordning* föreslogs utifrån en grundstruktur två grundordningar för gudstjänsten då förlåtelsens moment var fakultativa: Mässa (om nattvard firas) och Gudstjänst (om nattvard inte firas). I remissbehandlingen 2000 och i remissvaren 2010 förordade en majoritet av remissinstanserna att förlåtelsens moment inte skulle vara fakultativa. Remissinstanserna då ville även värna Högmässans ordning.

Kyrkohandboksförslag från 2012 innehåller tre grundordningar: Högmässa och Mässa (då nattvard firas) och Gudstjänst (då nattvard inte firas). Gudstjänstordningarna följer samma grundstruktur och uttrycker gudstjänstens grundperspektiv sammanfattat som Samling, Ordet, Måltiden och Sändning.

Visby domkapitel och stiftsstyrelse framhåller att rubrikerna Samling, Ordet, Måltiden och Sändning är utmärkta. Den uppfattningen delas av många. Ett flertal remissinstanser utvecklar att flexibiliteten i grundordningarna möjliggör församlingarnas gudstjänstliv. Kyrkans unga i Västerås stift (som fått i uppdrag av stiftsstyrelsen att granska kyrkohandboksförslaget) skriver att gudstjänsten grundform är mycket bra med dess variation och mångfald. Det är en motivering som återkommer. Linköpings domkapitel och stiftsstyrelse talar om strukturen som en bra grundprincip. Skara domkapitel och stiftsstyrelse framhåller att strukturen är bra för igenkännande utifrån barns och ungas perspektiv, men menar samtidigt att det borde tydliggöras mer att gudstjänstens grundstruktur är bärare av tro, bekännelse och lära. Svenska kyrkans unga framhåller att förslaget inte längre låser fast vad som till exempel är en ”Familjegudstjänst”.

En stor majoritet av remissförsamlingarna svarar att det är positivt att gudstjänsten utgår från en gemensam struktur (98 procent). De är då enbart positiva eller positiva men påpekar samtidigt vissa brister. Flera remissinstanser utvecklar särskilt att det är betydelsefullt att Högmässa finns kvar och att grundstrukturen är historiskt, internationellt och ekumeniskt förankrad. De risker som vissa remissinstanser, som Oasrörelsen, ser med grundstrukturen och framförallt med färre fasta moment i Mässa och Gudstjänst är att friheten kan gå ut över igenkännandet. Luleå domkapitel och stiftsstyrelse ställer frågan om mångfalden kan bli för stor mellan församlingar.

DOKUMENT			SIDA
Remissammanställning om 2012 års kyrkohandboksförslag			17(47)
UPPRÄTTAT AV	DATUM	DOKUMENTBETECKNING	VERSION
Boel Hössjer Sundman Ingegerd Sjölin	2014-05-19	Dnr Ks 2012/507	

Mångfald och enhet

I kyrkohandboksrevisionens uppdragsbeskrivning står att den kommande kyrkohandboken ska säkerställa ett igenkännande från söndag till söndag i den lokala församlingen och geografiskt över landet från kyrka till kyrka. För att kunna anpassas lokalt krävs en mångfald medan strukturen bildar enheten. Att kyrkohandboksförslaget möjliggör mångfald syns i de allra flesta svaren, men åsikterna om denna mångfald går också isär. Någon ser det som ett smörgåsbord men med en gemensam struktur, medan någon annan ifrågasätter om en gemensam struktur är nog för att visa på enheten i Svenska kyrkan. Mångfalden anses då bidra till att skillnaderna blir större mellan ”*traditionellt orienterad medeltida landsbygd och modern sekulariserad stadsdelskyrka*” som Litslena församling i Uppsala stift skriver. Mångfalden upplevs också av vissa instanser som ett steg bort från den allmänkyrkliga traditionen. Friheten att använda annat material leder, menar några instanser, till tydlighet om vad som är Svenska kyrkans tro, bekännelse och lära. Andra menar att förslaget borde gått längre och varit mer flexibelt.

Fasta och fakultativa moment

Det stora flertalet av remissinstanserna menar att avvägningen mellan fasta och fakultativa moment i Högmässa, Mässa och Gudstjänst är bra. Ordningarna för Mässa och Gudstjänst möjliggör för till exempel vardagsmässor, andra vardagsgudstjänster och musikgudstjänster.

En utgångspunkt för de tre föreslagna ordningarna var bland annat att värna förlåtelsens moment som därför är fasta i Högmässa. Några remissinstanser framhåller att förlåtelsens moment alltid bör vara fasta om nattvard firas. Strängnäs domkapitel och stiftsstyrelse är tveksam till att förlåtelsens moment är fakultativa vid Mässa och Sveriges kristna råd framhåller att Bön om förlåtelse, utifrån ekumeniska perspektiv, bör finnas med då nattvard firas. Ett fåtal instanser vill se Överlåtelsebön som alternativ vid Högmässa och att förlåtelsens moment bör vara fakultativa i Högmässa. Andra framför att beredelsens perspektiv behöver stärkas så att det framgår tydligare att bibelanknytning och textutläggning kan förekomma som en del av inledningsordet innan Bön om förlåtelse. Här märks exempelvis Oarsrörelsen, Teologiska kommittén och domkapitlet och stiftsstyrelsen i Visby.

Vissa remissinstanser menar att gudstjänstens rytm borde vara något mer öppen. Flera församlingar i Stockholms stift efterlyser fler fakultativa moment. Sofia församling i Stockholm tar upp att det bör vara möjligt att Kyrie även kan förekomma mellan Bön om förlåtelse och Förlåtelseord. Vad gäller just Kyriet utvecklar några instanser att det är bra att Kyriets självständiga betydelse betonas i förslaget. Linköpings Ryds församling menar att Högmässa behöver vara mer flexibel vad gäller antal textläsningar, till exempel om barnmusikal förekommer. Flera menar att Hallelujarop, som ses som ett bra tillägg i förslaget,

DOKUMENT			SIDA
Remissammanställning om 2012 års kyrkohandboksförslag			18(47)
UPPRÄTTAT AV	DATUM	DOKUMENTBETECKNING	VERSION
Boel Hössjer Sundman Ingegerd Sjölin	2014-05-19	Dnr Ks 2012/507	

borde kunna förekomma både före och efter evangelieläsningen. Några remissinstanser saknar Introitus, till exempel Kungl. Musikaliska akademien. Några instanser föreslår att Introitus kan nämnas i anvisningarna och anges som alternativ till den inledande psalmen.

Vissa synpunkter finns på antalet fasta moment i Mässa och Gudstjänst. Det gäller då textläsningar, Måltidens delar och framförallt antalet psalmer. De som vill se fler fasta moment i Måltiden i Mässa (som Agnus Dei) återkommer till en vilja att värna måltidens helhet. En del hänvisar särskilt till ett ekumeniskt perspektiv. Andra menar att gudstjänster med barn och unga blir för långa om alla Måltidens moment alltid ska vara med. Flera instanser, som Teologiska kommittén, menar att det bör framgå tydligare att evangelieläsningen kan ersättas med annan bibelläsning vid enklare veckogudstjänster. Här utgår resonemangen från barns och ungas perspektiv och en vilja att värna en bredd av bibelperspektiv. Några få församlingar kommenterar att Predikan bör kunna ersättas med tystnad till exempel i vardagsgudstjänster och gudstjänster med särskild inriktning. Man hänvisar då bland annat till traditionen med sinnesrogudstjänster.

En större grupp församlingar kommenterar antal fasta psalmer i Mässa och Gudstjänst. Man framhåller att vid veckomässor behöver det, utifrån ett inkluderande perspektiv, vara möjligt att endast två eller tre psalmer är fasta och man uppmärksammar att det i vissa traditioner förekommer helt lästa mässor.

Alternativ, moment och benämningar

Utifrån gudstjänstens grundordning är gudstjänstens delar och moment i 2012 års kyrkohandboksförslag sammanförda. Här skiljer sig förslaget från 1986 års kyrkohandbok som hade särskilda böner för till exempel Högmässa, Söndagsgudstjänst och Familjemässa. Bland remissinstanserna finns stöd för kyrkohandboksförslagets omfattning av alternativ. Avvägningen uppfattas som rimlig. Alternativen skapar delaktighet och möjliggör gudstjänster med olika karaktär. Några instanser menar att alternativen är för många vilket kan leda till minskat igenkännande. Ett fåtal instanser menar att alternativen borde vara fler. Delsbo församling i Uppsala stift föreslår fler nattvardsböner. Synpunkter framförs från bland andra SALT (barn och unga i EFS), Johannelunds teologiska högskola och Evangeliska fosterlandsstiftelsen om att antalet korta samlingsord kan minskas eller vara mer bibelnära och att något eller några av inledningsorden kan tas bort.

I kyrkohandboksförslaget förekommer inte längre benämningen ”Syndabekännelse och bön om förlåtelse” utan momentet kallas ”Bön om förlåtelse”. Denna förändring verkar ha stort stöd bland remissinstanserna. Någon enstaka instans vill dock se att mellanrubriken ”Beredelsen” kommer tillbaka. En annan förändring gäller momentet ”Herre förbarma dig (Kyrie)” i 1986 års kyrkohandbok, som i förslaget benämns ”Kristusrop (Kyrie)”. Här

DOKUMENT			SIDA
Remissammanställning om 2012 års kyrkohandboksförslag			19(47)
UPPRÄTTAT AV	DATUM	DOKUMENTBETECKNING	VERSION
Boel Hössjer Sundman Ingegerd Sjölin	2014-05-19	Dnr Ks 2012/507	

förekommer betydligt fler kommentarer både från dem som är kritiska mot förändringen, exempelvis Skara och Karlstads domkapitel och stiftsstyrelser och de som välkomnar den, som domkapitlet och stiftsstyrelsen i Härnösand. Bland dem som tar upp benämningen "Kristusrop" finns fler kritiska än bejakande röster. I flera instansers kommentarer märks att kritiken till viss del handlar om att man uppfattat att benämningen Kyrie i förslaget försvagats. Sannolikt beror detta på att momentet i praktiken brukar kallas "Kyrie" och att den nuvarande benämningen på svenska "Herre förbarma dig" sällan används. Växjö domkapitel och stiftsstyrelse kommenterar att det är bra att de liturgiska momenten nu finns på svenska. Särskilt församlingar med gudstjänstfirare från hela världen efterlyser rubriker i kyrkohandboken på latin för att visa på gemenskapen i den världsvida kyrkan.

Ett fåtal remissinstanser, däribland Linköpings domkapitel och stiftsstyrelse, tar upp att några av rubrikerna i Måltiden behöver förändras så att "Nattvardsbönen" börjar med Sursum Corda och Prefationen.

I kyrkohandboksförslaget finns nya alternativ för att avsluta textläsningarna. Flera av dessa förslag får ett starkt stöd. Några ifrågasätter alternativet att kunna avsluta med "Så lyder Bibelns ord" och drar slutsatsen "att kyrkan inte menar att Bibeln är Guds ord" (Kyrkhults församling i Lunds stift). Medan andra upplever att det är ett "bra uttryck för dynamisk syn på att textläsningen skall fokusera på att levandegöra Kristus i församlingen och att textläsningen avslutas med Gud gör ditt ord levande bland oss istället för Gud vi tackar dig" (Västerleds församling, Stockholm).

När det gäller predikan finns en mindre grupp remissvar som på ett principiellt plan anser att det inte är bra att predikan kan hållas av lekmän och konfirmander. En betydligt större andel av remissinstanserna tycker dock att det är bra att det anges i Konfirmationsgudstjänsten att konfirmanderna är delaktiga i predikan. Ett fåtal remissinstanser efterfrågar en gemensam ekumenisk översättning av Trosbekännelsen.

Några remissinstanser har kritiska synpunkter när det gäller Måltidens innehåll. Det man efterfrågar är att Kristi verkliga närvaro i nattvarden tydliggörs mer. En mindre grupp remissinstanser diskuterar att man vill att ekumeniska perspektiv ytterligare ska betonas. Växjö domkapitel och stiftsstyrelse föreslår att en nattvardsbön som används i Borgågemenskapen tas med i kyrkohandboken och vissa instanser, som Kyrklig samling, efterfrågar tydligare anarnes och epikles i nattvardsbönen och möjlighet till doxologi i alla nattvardsböner. Ett fåtal instanser tar upp att de vill se öppnare möjligheter inom vissa moment. Vaksala församling i Uppsala efterlyser möjligheten till fritt formulerade nattvardsböner och att annan välsignelse bör kunna förekomma. Ett mindre antal instanser

DOKUMENT			SIDA
Remissammanställning om 2012 års kyrkohandboksförslag			20(47)
UPPRÄTTAT AV	DATUM	DOKUMENTBETECKNING	VERSION
Boel Hössjer Sundman Ingegerd Sjölin	2014-05-19	Dnr Ks 2012/507	

efterfrågar fler växellästa nattvardsböner. Stockholms domkapitel och stiftsstyrelse framhåller att en sådan möjlighet kan tydliggöras i anvisningarna.

Församlingsnätverket Framtiden bor hos oss efterlyser mer mångfaldsperspektiv och vill att kyrkohandboken bör uppmuntra textläsningar på andra språk. Några instanser, som nätverket Sverigefinsk samverkan i Mälardalen, vill att det ska framgå att till exempel bibelläsningar kan läsas på nationella minoritetsspråk och teckentolkas på svenskt teckenspråk. Domkapitlet och stiftsstyrelsen i Härnösand tar upp att kyrkohandboken bör innehålla centrala texter (som Välsignelsen) på andra språk än svenska.

Huvudgudstjänst och gudstjänstfirande

Det framkommer i en del av remissvaren att det kan behöva tydliggöras mer vad som gäller vid huvudgudstjänst, både i anvisningarna och i gudstjänstordningen.

Bland flera remissinstanser finns en önskan att stärka kyrkoåret i kyrkohandboken. Något som då återkommer är synpunkten att Dagens bön bör vara ett fast moment då Mässa och Gudstjänst firas som huvudgudstjänst. Arbetsgemenskapen Kyrklig förnyelse hör till dem som lyfter fram betydelsen av Dagens bön, också då Mässa och Gudstjänst firas. Andra diskuterar kyrkoåret i relation till förslaget musikserier och gudstjänstens föreslagna inledningsord. Man menar att det är bra att musikserie B innehåller alla kyrkoårets prefationer, och framhåller att kyrkoåret kunde varit mer framhävt i kyrkohandboksförslaget.

Att fira huvudgudstjänst som Mässa eller Gudstjänst med stora och små menar några remissförsamlingar inte är möjligt. En invändning som återkommer är den obligatoriska bibelläsningen ur evangelieboken och här efterlyser man möjligheten att framställa texten på andra sätt, exempelvis i drama, eller att kunna läsa ur en bibel för barn (som Kvänums församling i Skara stift).

I kyrkohandboksförslaget är Trosbekännelsen ett fast moment i Högmässa, och i princip också i Mässa och Gudstjänst, då dessa gudstjänster firas som huvudgudstjänst. Utifrån remissinstansernas svar verkar avvägningen vara rimlig. Här finns både de som menar som Lunds domkapitel och stiftsstyrelse, att Trosbekännelsen alltid bör vara ett fast moment vid huvudgudstjänst och de som tar upp att Trosbekännelsen behöver vara fakultativ i huvudgudstjänst till exempel för att gudstjänsten ska fungera med barn och unga, vid friluftsgudstjänster och i små församlingar och små gudstjänster. Stockholms domkapitel och stiftsstyrelse framhåller att Trosbekännelsen behöver kunna vara fakultativ. Att Trosbekännelsen inte längre kan ersättas med psalm kommenteras av vissa instanser. En del stöder förändringen, men några efterlyser att möjligheten finns kvar. Någon församling vill att

DOKUMENT			SIDA
Remissammanställning om 2012 års kyrkohandboksförslag			21(47)
UPPRÄTTAT AV	DATUM	DOKUMENTBETECKNING	VERSION
Boel Hössjer Sundman Ingegerd Sjölin	2014-05-19	Dnr Ks 2012/507	

Trosbekännelsen ska kunna ha alternativ eller sammanfattas i tre delar, som fungerar med små barn och för dem som har svårigheter att ta till sig eller läsa en abstrakt text.

Lekmannaedd gudstjänst och övriga gudstjänster

Kyrkohandboksförslaget ordning för Gudstjänst kan ledas av lekman. Form för lekmanneedd gudstjänst finns i förslaget anvisningar. De instanser som kommenterar strukturen för lekmanneedd gudstjänst framhåller att det är bra att denna struktur finns i kyrkohandboken och att den kan firas som huvudgudstjänst. Några instanser, som domkapitel och stiftsstyrelse i Härnösand och Luleå, tar upp att ordningen kunde tydliggjorts mer. Linköpings domkapitel och stiftsstyrelse menar att ordningen behöver bli mer tillgänglig. Några tar upp, som Skövde församling, att predikan kan vara fakultativ eftersom det exempelvis kan handla om en musikgudstjänst.

Det finns en del synpunkter om Julotta och Långfredagsgudstjänst. Några instanser tar upp att det är bra att traditionen värnas. Vissa instanser menar att även Trosbekännelse borde finnas med i dessa gudstjänster. Ett fåtal församlingar tar upp att växelläsningen Improperierna saknas i långfredagens gudstjänst, andra menar att det är bra att den inte finns kvar. Falköpings församling har flera synpunkter på Långfredagsgudstjänst och efterlyser mer vägledning för Långfredagens olika gudstjänster.

Även ordningen för Sjukkommunion får mestadels stöd bland de som kommenterar ordningen. Trollhättans församling menar att Förbön bör finnas med som en fakultativ möjlighet också i denna gudstjänst. Samarbetsrådet för andlig vård inom hälso- och sjukvården har bland annat synpunkter på avvägningen mellan fasta och fakultativa moment i ordningen. Flera instanser tar upp att ordningen för Sjukkommunion behöver vara mer lättillgänglig med utskrivna moment.

Ett fåtal instanser efterlyser andra gudstjänstordningar än de som föreslagits i kyrkohandboksförslaget. Lunds domkapitel och stiftsstyrelse saknar ordning för Julnattsmässa, Påsknattsmässa och särskild ordning för doppåminnelse. Arbetsgemenskapen Kyrklig förnyelse föreslår ingen ny ordning i kyrkohandboken men menar att syftet med den föreslagna doppåminnelsen är oklar.

Gudstjänst med barn och unga

Bland församlingarna anger 88 procent att det fungerat mycket bra eller ganska bra att fira gudstjänst med barn och unga utifrån förslaget.

DOKUMENT			SIDA
Remissammanställning om 2012 års kyrkohandboksförslag			22(47)
UPPRÄTTAT AV	DATUM	DOKUMENTBETECKNING	VERSION
Boel Hössjer Sundman Ingegerd Sjölin	2014-05-19	Dnr Ks 2012/507	

Tabell 6 Fråga 9: Hur fungerar det att fira Högmässa Mässa/Gudstjänst med barn och unga? Församlingssvar, elektroniska, andel, procent

	Antal	Mycket bra + Ganska bra	Ganska dåligt + Dåligt
Göteborgs stift	61	93%	7%
Härnösands stift	21	90%	10%
Karlstads stift	34	94%	6%
Linköpings stift	15	100%	0%
Luleå stift	13	77%	23%
Lunds stift	65	80%	20%
Skara stift	91	88%	12%
Stockholms stift	15	100%	0%
Strängnäs stift	17	94%	6%
Uppsala stift	35	80%	20%
Visby stift	9	100%	0%
Västerås stift	12	58%	42%
Växjö stift	33	91%	9%
Totalt	421	88%	12%

Ovan har uppmärksammats hur remissinstanser kommenterar till exempel fasta och fakultativa moment relaterat till barns och ungas gudstjänstfirande. För barn och unga är det viktigt att gudstjänsten inte blir för lång. Någon församling efterlyser fler ”att-göra moment” som ljuständning. Andra framhåller att växelläsning och vad som ibland beskrivs som ”härkning” är viktigt för barn och unga och för bred delaktighet. Flera församlingar och bland andra Göteborgs och Västerås domkapitel och stiftsstyrelse efterlyser tydliga responsoriala alternativ där delar av de nya musikserierna skulle kunna bli mer tillgängliga på detta sätt.

Västerås stift har procentuellt sett flest församlingar (42 procent) som menar att gudstjänsten fungerar ganska dåligt eller dåligt med barn och unga. Några församlingar, som Skuttunge

DOKUMENT			SIDA
Remissammanställning om 2012 års kyrkohandboksförslag			23(47)
UPPRÄTTAT AV	DATUM	DOKUMENTBETECKNING	VERSION
Boel Hössjer Sundman Ingegerd Sjölin	2014-05-19	Dnr Ks 2012/507	

församling i Uppsala stift och någon församling i Västerås stift, menar att det finns få föreslagna böner i förslaget som fungerar med barn och unga. Flera instanser efterlyser att kyrkohandbokens inledning behöver ta upp gudstjänstens tillgänglighet för barn och uppmuntra barns delaktighet till exempel i gestaltningen i gudstjänsten. Dessa perspektiv utvecklas av bland andra Pastoralinstitutet i Uppsala och Sveriges kristna råd. Flera församlingar, bland annat några församlingar i Västerås stift, efterlyser vägledning för gudstjänst kombinerad med söndagsskola och några församlingar tar upp att det ska vara möjligt att läsa ur en bibel för barn vid textläsningarna.

Språkliga synpunkter

I remissvaren är det många instanser som kommenterar gudstjänstens språk, i vissa nya texter och några förändringar i befintliga texter. Synpunkterna i svaren handlar ibland om generella bedömningar men oftare om specifika texter. Remissinstanserna resonerar ibland samtidigt om både språkliga och teologiska aspekter på samma text. Språkliga uttryck hänger nära samman med teologiska innehållsbestämningar, men behandlas här huvudsakligen var för sig. Arbetsgemenskapen Kyrklig förnyelse konstaterar att förslaget vanligen kompletterat med nya böner och texter, istället för att ändra i befintliga texter vilken man menar varit ett rimligt förhållningssätt.

Björkö församling skriver att språket nu är mycket bättre än tidigare och Kumla församling tar upp att språkets helhet är bra. Samiska rådet uppskattar särskilt ett av inledningsorden, men vill gärna se en breddning så att även ”älvarnas, sjöarnas och havens Gud” ryms. Härnösands domkyrkoförsamling menar att förändringar gjorts med varsamhet. Språket har fungerat väl för många församlingar i till exempel Växjö stift. Språket är enkelt med substans, anser många. Karlstads domkapitel och stiftsstyrelse framhåller att språket är poetiskt på ett välavvägt sätt. Språket är samtidigt lättförståeligt och enkelt utan att vara banalt. Luleå domkapitel och stiftsstyrelse menar att förslaget är väl balanserat vad gäller tradition och förnyelse. Uppsala domkapitel och stiftsstyrelse tar upp att språket är mer nära människan och modernt på ett bra sätt. Ibland behöver dock den litterära kvaliteten ses över. Att flera nattvardsböner är mindre ordrika ses som något positivt. Växjö domkapitel tar upp att förslaget uppvisar goda exempel som uttrycker klassiska element på samtidens språk i flera nattvardsböner. Visby domkapitel och stiftsstyrelse menar att det inkluderande språket är värdefullt, men att föreslagna formuleringar ibland blivit torftiga. Även om dessa instanser bejakar förslaget i stora delar har flera samtidigt förändringssynpunkter som gäller specifika texter.

Andra instanser är mer kritiska och skriver att språket är platt och intetsägande, ibland flummigt eller direkt dåligt. Bland dem som lämnat in spontansvar återkommer sådana kritiska synpunkter. Språket behöver ses över, särskilt några av inledningsorden, menar en del

DOKUMENT			SIDA
Remissammanställning om 2012 års kyrkohandboksförslag			24(47)
UPPRÄTTAT AV	DATUM	DOKUMENTBETECKNING	VERSION
Boel Hössjer Sundman Ingegerd Sjölin	2014-05-19	Dnr Ks 2012/507	

remissvar. Arbetsgemenskapen Kyrklig förnyelse efterlyser omarbetning av förslaget utifrån liturgiska, pastorala och stilistiska skäl. Klinte församling i Visby stift skriver dels att man fått kommentarer om att språket inte ”hjälper tron att mogna”, dels att det ”känns innerligt och nära”. Önsta församling i Västerås stift skriver att språket ”inte känns så vardagsnära för moderna människor”, en del ”känns främmande för ovana gudstjänstfirare”.

Skara domkapitel och stiftsstyrelse efterlyser ett enklare språk med god rytm. Strängnäs domkapitel och stiftsstyrelse menar att språkets kvalitet inte är tillräckligt bra i flera fall. Lunds domkapitel och stiftsstyrelse menar att flera texter är ofärdiga. Linköpings domkapitel och stiftsstyrelse har ett resonemang om språket i kyrkohandboken i relation till gudstjänstledarens språk. Förslaget blandar samman var det personliga bör finnas. Även Kvinnor i Svenska kyrkan för ett resonemang om känslösamma och ibland föreskrivande uttryck. Teologiska kommittén diskuterar att det finns ett undervisande drag som inte är bra. Det är bättre att betona firande än lärande. Synpunkter finns om att stärka ett bibelnära språk i förslaget, vilket bland annat tas upp av Evangeliska fosterlandsstiftelsen och Teologiska kommittén. Vissa instanser, som Teologiska kommittén, och spontansvar från bland andra professor em. Magnus Ottosson tillsammans med domprost em. Gudmund Danielsson ger förslag på justering av vissa ord i Välsignelsen.

Många instanser efterfrågar förändringar i vissa prefationstexter, som Mariaprefationen, då avseende både språk och teologi. Några instanser efterfrågar en mer övergripande språklig översyn medan de flesta som vill se språkliga förändringar menar att det gäller ett avgränsat antal texter.

Teologiska synpunkter

Bland remissinstanserna återfinns flera teologiska synpunkter, både de som uppfattar teologin som välavvägd och de som vill se förändringar. Karlstad domkapitel och stiftsstyrelse tar upp att teologiskt finns mystiska dimensioner i förslagens texter och att Gud som nåderik och barmhärtig lyfts fram. Uppsala domkapitel och stiftsstyrelse tar upp att den teologiska mångfalden är god. Härnösands domkapitel och stiftsstyrelse menar att för att ge utrymme för olika fromhetstraditioner är det mycket positivt med förslagens bredd vad gäller teologiska betoningar.

Vissa instanser pekar på en obalans i vissa texter mellan ett framträdande skapelseperspektiv och mer skymda frälsningsmotiv och eskatologiska perspektiv, det vill säga ett företräde i dessa texter för första trosartikeln på bekostnad av den andra och tredje. Några spontansvar efterlyser dock mer av skapelseteologiska perspektiv. Kvinnor i Svenska kyrkan uppskattar att ekoteologiska perspektiv värnas i förslaget.

DOKUMENT			SIDA
Remissammanställning om 2012 års kyrkohandboksförslag			25(47)
UPPRÄTTAT AV	DATUM	DOKUMENTBETECKNING	VERSION
Boel Hössjer Sundman Ingegerd Sjölin	2014-05-19	Dnr Ks 2012/507	

Flera domkapitel och stiftsstyrelser påpekar avsaknaden av det trinitariska perspektivet i vissa texter. Det finns också andra röster, som Högalids församling i Stockholm: *"Vi uppfattar det som att Gud betonas mer än Jesus, vilket vi uppfattar ligga i tiden, åtminstone i Stockholms stift."* Vissa instanser är kritiska mot att förslaget innebär att det nu går att undvika Jesus som "Herre".

Lunds och Göteborgs domkapitel och stiftsstyrelser menar att man ser en tendens att böner ibland är människocentrerade och mer handlar om att människan möter Gud än om att Gud möter människan. Växjö domkapitel och stiftsstyrelse framhåller att man behöver vara vaksam på om beskrivningar av Gud mer handlar om vad Gud gör och mindre om vem Gud är. Vissa anser att det skett en förskjutning från vad Gud har gjort för människan till vad människan upplever och känner i förhållande till Gud. Andra gör en annan bedömning. Överkalix församling skriver att genom: *"ett förändrat fokus från att handla om Guds makt och det kommande himmelriket till att mer betona våra människoliv och det hopp vi bärs av har förändringen närmast sig mer allmänkristlig tradition och ursprung"*.

Flera instanser framhåller att de problem som finns med treenighetsperspektiv i vissa texter i förslaget är konsekvenser av det inkluderande språkets genomslag och att förslaget i dessa texter använder ordet "Gud" istället för "Fader" på ett sådant sätt att teologin blir otydlig. Teologiska kommittén skriver: *Användningen av ordet "Gud" är ymnigt och ersätter andra gudstilltal, som "herre" och "fader". "Gud" är emellertid inte i första hand ett relationellt ord. Ambitionen att uppnå ett könsneutralt språk tycks här ha gått ut över texternas andliga styrka*". Kvinnliga prästers riksförbund, Bräcke diakoni, liksom Pastoralinstitutet i Uppsala och Västerås domkyrkoförsamling hör till de instanser som tar upp att inklusiva och könskompletterande gudsbilder borde stärkas ytterligare. Några tar här upp att mer anknytning kunde gjorts till andra bibliska metaforer som kycklingmamman och moderfåret. Här kan också nämnas Förbundet för kristen humanism som menar att det är onödigt att Gud fortfarande är "han" i flera texter.

Sveriges kristna råd efterlyser fler konkreta ekumeniska nedslag, som böner från kyrkor i syd. Vissa instanser, som församlingsnätverket Framtiden bor hos oss och Soppmassan för hemlösa i Uppsala, menar att det gemensamma behöver stärkas i förhållande till ett individuellt perspektiv. Några svar, som ett spontansvar från en präst i en församling som inte varit remissinstans, framhåller att gudstjänstordningen uttrycker en communiocentrerad teologi där församlingen som Guds folk understryks.

Återkommande behandlas i svaren frågor om synd och skuld i förhållande till specifika texter. Vissa instanser anser att människan som samtidig syndare och rättfärdig inte är tillräckligt tydlig i några texter. Några tar upp att kyrkohandboksförslaget uttrycker en rädsla för synden genom att inte benämna den och dess konsekvenser och att detta leder till att både förminska

DOKUMENT			SIDA
Remissammanställning om 2012 års kyrkohandboksförslag			26(47)
UPPRÄTTAT AV	DATUM	DOKUMENTBETECKNING	VERSION
Boel Hössjer Sundman Ingegerd Sjölin	2014-05-19	Dnr Ks 2012/507	

människor och Jesu budskap om räddning. S:t Staffans församling skriver: ”*En syndabekännelse skall bekänna synd. De böner som erbjuds leder också tankarna till sådant som är så typiskt mänskligt som när våra resurser inte räcker till men som ändå varken är överträdelse eller underlåtenhetssynder. Vi skall inte bekänna att vi är människor; det är ingen synd*” Bäve församling lyfter fram att det är viktigt ”*att få bekänna sina synder men att fokus ska ligga på avlösningen, förlåtelsen och evangeliet*”. Andra menar att temat om synd och förlåtelse kommer till uttryck på ett välavvägt sätt. Rudskoga församling i Karlstad stift skriver: ”*Lättförståligt språk, ”mjukare” syndabekännelse och kyrie*”. Många instanser har dock synpunkter på några förlåtelse texter, huvudsakligen ord i Bön om förlåtelse 4 och man efterfrågar här justeringar som uttrycker strukturell synd. Flera remissvar, som Förbundet för kristen humanism, riktar här kritik mot vem bönen om förlåtelse riktar sig till. Ett fåtal instanser menar att den gemensamma bönen om förlåtelse borde betonas mer än den individuella.

Några instanser efterlyser en mer generell teologisk översyn. Den stora gruppen av instanser bejakar teologin i gudstjänsternas helhet, med förslagets avvägningar mellan nya böner och äldre texter, samtidigt som man menar att några böner och ett avgränsat antal andra texter behöver justeras.

Musiken i Den allmänna gudstjänsten

Generellt om musikserierna

Utifrån kyrkomötets beslut 2001 om musiken i kyrkohandboken innehåller 2012 års kyrkohandboksförslag dels huvuddelen av musiken i kyrkohandboken från 1986, dels för kyrkohandboken ny musik. Musiken är i förslaget uppställd i fem serier där den mest omfattande serien, musikserie A, framförallt rymmer musik från 1986 års kyrkohandbok. De övriga musikserierna B till E består av två nyskrivna serier (serie B och D) och två serier som huvudsakligen består av musik som brukats brett i Svenska kyrkan under lång tid (serie C och E). En del av församlingarna har använt de för kyrkohandboken nya musikserierna B till E i sin helhet och under hela remissåret, medan andra har använt delar från de olika serierna och på så sätt hittat en fungerande liturgi.

DOKUMENT			SIDA
Remissammanställning om 2012 års kyrkohandboksförslag			27(47)
UPPRÄTTAT AV	DATUM	DOKUMENTBETECKNING	VERSION
Boel Hössjer Sundman Ingegerd Sjölin	2014-05-19	Dnr Ks 2012/507	

Tabell 7 Remissfråga 15 a Kan musikserien accepteras i sin helhet? Församlingssvar, elektroniska, antal och andel, procent.

		Antal	Andel
Musikserie A	Ja	226	58%
	Ja, med justeringar	141	36%
	Nej	22	6%
	Totalt antal svar	389	
Musikserie B	Ja	86	23%
	Ja, med justeringar	178	47%
	Nej	113	30%
	Totalt antal svar	377	
Musikserie C	Ja	99	25%
	Ja, med justeringar	230	57%
	Nej	75	19%
	Totalt antal svar	404	
Musikserie D	Ja	124	29%
	Ja, med justeringar	240	57%
	Nej	58	14%
	Totalt antal svar	422	
Musikserie E	Ja	124	32%
	Ja, med justeringar	165	43%
	Nej	94	25%
	Totalt antal svar	383	

Utifrån remissvaren kan konstateras att musikserie A, som bland annat innehåller den gregorianska musiken, har en mycket stark ställning. I församlingarna är 94 procent positiva till serien, 58 procent av dessa säger ja utan justeringar och 36 procent säger ja med justeringar. Endast 6 procent säger nej. Också de nya serierna har ett brett stöd bland församlingarna. Om musikserie B säger 70 procent ja eller ja med justeringar medan 30 procent säger nej. Om musikserie C säger 82 procent av församlingarna ja eller ja med justeringar. Musikserie D har fått stöd av 86 procent av församlingarna. Musikserie E är det 75 procent som bejakar med eller utan justeringar och 25 procent som säger nej.

Visby domkapitel och stiftsstyrelse har principiellt sagt nej till musikserierna eftersom man efterlyser fastställd text och fri musik (se vidare sid. 2630). Övriga stift är positiva till

DOKUMENT			SIDA
Remissammanställning om 2012 års kyrkohandboksförslag			28(47)
UPPRÄTTAT AV	DATUM	DOKUMENTBETECKNING	VERSION
Boel Hössjer Sundman Ingegerd Sjölin	2014-05-19	Dnr Ks 2012/507	

musikserie A. Till musikserie B säger tre domkapitel och stiftsstyrelser nej medan sju är positiva. Till serie C respektive serie D säger två stift nej. Luleå domkapitel och stiftsstyrelse skriver att serie E behöver omarbetas i delar eller tas bort helt. Växjö domkapitel och stiftsstyrelse analyserar musiken i kyrkohandboksförslaget i fem grupper: för det första musik och texter som fanns i kyrkohandböcker före 1976 års försöksordningar, för det andra musik och texter som prövades i försöksverksamheten 1976 till 1986, för det tredje material som tillkom inför tillkomsten av 1986 års kyrkohandbok, för det fjärde musik och text som kommit till efter 1986 och som brukats i församlingarna efter domkapitlens tillstånd och för det femte texter och musik som tillkommit inför 2012 års kyrkohandboksförslag. Domkapitlet skriver att *"det är ett principiellt riktigt vägval att låta kyrkohandboken innehålla material från de fem grupperna. Teologisk mångfald uttrycks även i en tidsaspekt, att kyrkohandbokens musik och texter representerar skilda skeden"*.

En tredjedel av övriga remissinstanser har inte besvarat frågorna kring musikserierna. De som svarat är överlag positiva eller är positiva men ser också brister i förslaget som man menar behöver åtgärdas. När det gäller musikserie B har fem övriga remissinstanser som kommenterat denna serie avvisat förslaget medan sju är positiva. Bland de spontanremisser som diskuterar musikserierna i kyrkohandboksförslaget är en majoritet positiva till musikserie A. Om musikserie B är hälften av svaren för och hälften emot. När det gäller serie C är det något över hälften som säger nej och om musikserie D är det något över hälften som är positiva. Om musikserie E är det över hälften av spontansvaren som säger nej.

Bland övriga remissinstanser finns också kritiska röster, om helhet och delar i förslagets musik. Kungl. Musikaliska akademien anför *"kulturarvsaspekten, både befintligt och framtida"*, som utgångspunkt för sitt svar. Man framför kritik mot revisionsprocessen och att tillräcklig musikalisk kompetens saknats i arbetet. Vidare menar man att musiken i serie A behöver bearbetas i förhållande till aktuellt forskningsläge och att serien behöver kompletteras med delar som finns i kyrkohandboken från 1986. Man betonar att musikaliskt nyskapande behöver värnas och här menar man att kyrkohandboksförslaget stänger dörren för ett sådant nyskapande. Geijersskolan har förslag på justeringar i de olika serierna. Man anger funktionella perspektiv som behöver uppfyllas och tar upp att musiken i kyrkohandboken behöver omarbetas så att det är lättare att ta till sig musiken. Föreningen Svenska Tonsättare menar att förslaget uppvisar brister ur ett barnperspektiv. Man vill dock uppmuntra förslagets ambition att introducera även svårare musik, *"men att framgångsrikt sammanfatta 1000 års musikhistoria på drygt 100 sidor är en omöjlig uppgift, och i grunden feltänkt"*. Det skulle vara mer fruktbart att genom digitala verktyg hitta en *"dynamisk lösning"* för gudstjänstens musik. Göteborgs domkapitel och stiftsstyrelse har i en särskild bilaga resonerat om musiken, både på ett principiellt plan och konkret om de olika musikserierna. Man framför att det är bra att musiken vill spänna över ett brett område men att det inte blivit tillräckligt brett. Svenska

DOKUMENT			SIDA
Remissammanställning om 2012 års kyrkohandboksförslag			29(47)
UPPRÄTTAT AV	DATUM	DOKUMENTBETECKNING	VERSION
Boel Hössjer Sundman Ingegerd Sjölin	2014-05-19	Dnr Ks 2012/507	

kyrkans unga framför synpunkter på förslaget musikserier där man uttrycker mest uppskattning över serierna A, D och E. Musikserierna B och C uppfattas som delvis svåra.

Vissa remissinstanser diskuterar mer principiellt dels musikens ställning i kyrkohandboken, dels vilken musik som ska ingå i en kyrkohandbok. Eftersom en stor majoritet av församlingarna bejakar serierna som helhet eller med justeringar är det en begränsad grupp bland församlingarna som tar upp dessa frågor.

Bland domkapitlen och stiftsstyrelserna diskuterar Linköpings domkapitel och stiftsstyrelse musiken utifrån ett reformatoriskt perspektiv: *"I luthersk tradition är det viktigt att evangeliet räcks på folkspråket, detta gäller även musiken. Luther själv tog modern musik från sin tid och satte kristna texter till denna. Vi uppskattar därför att modern musik får plats i det nya förslaget"*. Luleå domkapitel och stiftsstyrelse tar upp att det är *"bra att olika tidsepoker finns med i förslaget, alltifrån gregorianik till visa och bra med den struktur som finns"*.

Pastoralinstitutet i Lund framför att det är viktigt att musiken i kyrkohandboken breddats då det *"innebär ett ideologiskt ställningstagande, att Gud kan lovsjungas i många musikstilar. Utöver dessa serier kan text antas som även kan användas för annan musik"*.

Vissa svar framhåller att enbart texten borde finnas i kyrkohandboken och att musiken bör vara fri. Bland dem som tar upp detta perspektiv återfinns Kungl. Musikaliska akademien, Kyrkomusikernas riksförbund och Sveriges domkyrkoorganister. Denna uppfattning delas av Visby domkapitel och stiftsstyrelse. De skriver att ett inkluderande av musikserier i kyrkohandboken innebär *"att utvecklingen av den liturgiska musiken för lång tid framöver betydligt försvåras"*. Sveriges kyrkosångsförbund menar att viss musik bör finnas i kyrkohandboken *"den enda musik som bör regleras i kyrkohandboken är den musik som till största delen har sitt ursprung i kyrkans äldsta tid"*. Västerås domkapitel och stiftsstyrelse skriver om uppställningen av musiken i kyrkohandboken: *"Renodla 1986 års musik som egen serie. Särskilj den från den äldre liturgiska musiken som får bli egen serie."* Kungl. Musikaliska akademien framför att vid ett senare tillfälle skulle *"bärkraftig"* och *"omtyckt"* musik kunna tillföras. Ersta högskola, som både diskuterar kyrkohandboken generellt och som gått igenom behov av justeringar i respektive serie, föreslår att musiken i kyrkohandboken delas upp i två delar med en del med beprövat material och en tilläggsdel som kan ha mer experimentkaraktär.

Synpunkter finns från några instanser om att tillföra ytterligare en musikserie i kyrkohandboken. Flera av dessa synpunkter handlar om barns och ungas perspektiv där man efterlyser beprövad responsorial musik som fungerar väl inte minst med små barn. Några instanser efterlyser ny musik från andra kulturer och Sveriges kristna råd föreslår att någon av de föreslagna serierna kan justeras och tillföras mer internationellt material. Ärkestiftets kyrkomusikerförening, Geijersskolan, Göteborgs domkapitel och stiftsstyrelse och Växjö

DOKUMENT			SIDA
Remissammanställning om 2012 års kyrkohandboksförslag			30(47)
UPPRÄTTAT AV	DATUM	DOKUMENTBETECKNING	VERSION
Boel Hössjer Sundman Ingegerd Sjölin	2014-05-19	Dnr Ks 2012/507	

stiftsstyrelse hör till dem som efterfrågar enkel responsorial musik, och bland församlingarna till exempel Norums församling i Göteborgs stift som saknar alternativ med ”lätthärmade call and respons-baserade kompositioner” och Nora bergslags församling i Västerås stift som tar upp att ”annan lättillgänglig musik” gärna skulle få plats i kyrkohandboken.

Generellt finns synpunkter om behov av att justera musikens notering. Det handlar framförallt om att textunderläggningen behöver ses över i prefationer och att notskriften behöver göras mer lättläst. Ackompanjemangssatser efterlyses för orgel, piano och i en del fall för andra instrument.

Musikserie A

Betydelsen av den liturgiska musik som i kyrkohandboksförslaget samlats i musikserie A lyfts fram av remissinstanserna. Linköpings domkapitel skriver att *”Det finns ingen melodi, rytm eller harmoni som mer än någon annan kan uttrycka Svenska kyrkans tro, bekännelse och lära.”* I spontansvaret från prostgruppen i Lunds stift framhålls att *”Även i framtiden finns behov av en fastställd traditionell musikalisk grund som ett uttryck för Svenska kyrkans identitet.”*

De flesta remissinstanser är överlag positiva till musikserien. Den är ”väl förankrad”, uttrycker ”igenkännandets glädje”, ”kyrkans musikaliska arv” och ”kvalitet”. En del svar betonar värdet i att vårda det kyrkomusikaliska kulturarvet. Sveriges kristna råd tar upp att serien står för kontinuitet och att den är betydelsefull ur ekumeniska perspektiv. Det finns också kritiska röster om serien: ”Kan upplevas som krånglig och gammaldags av ovana besökare”, ”bakåtsträvande”, ”svårt för unga” och ”vissa partier är svårjungna för både präst och församling”. Att serien bäst tar tillvara kyrkoårets växlingar påtalar många. Ett fåtal svar menar att det är negativt att växla melodier under året. Att samhörigheten med den världsvida kyrkan, ekumeniskt och internationellt, är viktig idag och att musiken spelar en betydelsefull roll kommer fram i många svar. Flera remissvar tar upp att det finns musik särskilt i serie A som på ett positivt sätt öppnar upp både mot det katolska, ortodoxa, anglikanska och frikyrkliga. En aspekt framkommer där en del av det gregorianska känns igen av församlingsbor med rötter i Fjärran Östern och andra länder.

Flera församlingssvar handlar om gregorianiken och många röster vittnar om dess betydelse: *”Gregorianiken har en överträffad kombination av enkelhet och skönhet, ålderdomlighet och hörbarhet”* (Sjötofta församling i Göteborgs stift) och *”skapar ro i själen även för barn”* (Kvidinge församling i Lunds stift), *går att sjunga a capella”* (Farsta församling i Stockholms stift). En del svar betonar att Sverige är ett föredöme vad beträffar vårdandet av det gregorianska arvet. Uppsala domkapitel och stiftsstyrelse skriver att denna musik för många *”ger en känsla av helighet och mystik”*. Här finns också några svar som tar upp att

DOKUMENT			SIDA
Remissammanställning om 2012 års kyrkohandboksförslag			31(47)
UPPRÄTTAT AV	DATUM	DOKUMENTBETECKNING	VERSION
Boel Hössjer Sundman Ingegerd Sjölin	2014-05-19	Dnr Ks 2012/507	

gregorianiken är ”högtravande” och ”svårtillgänglig”. Frågan ställs av några instanser om när den gregorianska sången mest kommer till sin rätt. Om det är när hela församlingen sjunger med eller när församlingen lyssnar till den övade liturgen eller den övade kören.

De kortare sångmomenten som hallelujaropen, sjungna förbönssvar samt sånger kring textläsningarna har mottagits mycket positivt. Några instanser saknar förbönssrop som uttrycker tacksamhet vilket till exempel framförs i spontansvar från musikdirektör Maria Löfberg som också ger förslag.

Det finns en tydlig efterfrågan på viss översyn av serien för att underlätta dess bruk i gudstjänsten. Det finns svar som uttrycker saknad av vissa delar som finns i kyrkohandboken från 1986. Lunds domkapitel och stiftsstyrelse skriver att musiken i serie A ”(på oklara grunder) har berövats värdefullt innehåll. Har inte blivit föremål för någon musik- eller liturgihistorisk bearbetning utifrån senare forskning”. Denna uppfattning delas av Kungl. Musikaliska akademien. De instanser som efterlyser mer musik från 1986 års kyrkohandbok skriver bland annat om Gloria ur Missa de Angelis (Sv. Ps. 697:4) samt ett Gloria från 1200-talet från den allmänna serien. Från det lutherska och reformatoriska arvet uttrycker ett fåtal remissvar en saknad av Sv. Ps. 18: ”Allena Gud” och Sv. Ps. 337: ”Vår Gud till dig” som lovsångsalternativ och att det skulle kunna tydliggöras i anvisningar att dessa psalmer kan användas som lovsångsalternativ.

I flera svar efterlyses bearbetning av textunderläggning speciellt till Sursum Corda och vissa av prefationerna. Härnösands domkapitel och stiftsstyrelse menar att alternativet ”Upplyft era hjärtan” inte behöver finnas kvar. Några instanser reagerar när satser har reviderats så att enstaka ord eller enstaka meloditoner ändrats, som i Förbön 8. Ordet ”klåfingrighet” återkommer. Dock finns röster som stöder de ändringar som gjorts. En genomgång av notationen för reciterad sång är en önskan som framkommer i flera remissvar. Att ackompanjemanget av gregorianiken kan behöva justeras efterfrågas likaså. Flera praktiska förändringsförslag finns bland remissvaren. I några spontansvar finns material med konkreta förslag på text- och musikbearbetningar, till exempel från kyrkomusiker Katarina Persson, och professor em. Ragnar Holte.

Orgeln uttrycks i remissvaren som seriens huvudinstrument men att andra instrument som piano, gitarr och bas används i församlingarna framgår av svaren. Vad beträffar en framtida nytugåva av kyrkohandboken uttrycks en önskan om att mässordinariet skulle kunna särskiljas och att musiken till De kyrkliga handlingarna borde stå under en egen rubrik och inte tillsammans med musiken till Den allmänna gudstjänsten.

DOKUMENT			SIDA
Remissammanställning om 2012 års kyrkohandboksförslag			32(47)
UPPRÄTTAT AV	DATUM	DOKUMENTBETECKNING	VERSION
Boel Hössjer Sundman Ingegerd Sjölin	2014-05-19	Dnr Ks 2012/507	

Musikserie B

Många av församlingssvaren bedömer serien som vacker, hållbar och av hög musikalisk kvalitet. Andra är mer kritiska, 30 procent säger nej till denna serie. Uttryck som återkommer är att den ”växer med tiden” och att det är ”bra med ny musik till de gamla texterna”. Flera tar upp att den är svårsjungen för liturg (särskilt prefationen som lätt får karaktär av solosång) och församling, att den kräver övning och försångare eller kör som leder sången. Den fungerar inte i de små sammanhangen. Kyriet bedöms som mycket vackert, med trishagion, och fungerar bra när man väl lärt sig den. För Gloria och Laudamus behövs tydlig anvisning om att den kan sjungas som växelsång. Den kan upplevas som för lång. Sanctus fungerar väl, men några anser att melodin känns konstruerad. Det bedöms som bra att Agnus Dei hänger ihop musikaliskt med Kyrie men här förekommer varierande omdömen. Benedicamus uppfattas inte stämma med serien i övrigt. Den har använts i andra serier eftersom Benedicamus saknas i musikserierna C, D och E.

Musikserie C

Mycket i denna serie är känt sedan tidigare vilket uppskattas. Omdömen som förekommer är att den visat sig vara hållbar och att den fungerar väl också för den ovana församlingen. Den internationella anknytningen uppskattas. Serien fungerar och är lättsjungen med undantag av prefationen. Tonarten upplevs mestadels som behaglig. Serien har använts mycket i församlingarna. Att den består av både gammalt och nytt ses både som bra och mindre bra. Den uppfattas inte som enhetlig.

Kyrie bör sjungas trefaldigt. Gloria är bra, men texten är inte fullständig. Laudamus är bra tycker en del, andra upplever att den inte riktigt lyfter. Sursum Corda behöver ses över avseende notskriften. För prefationen efterlyses en vila och ett lugn, så att det blir en bön och inte en ”prestation”. Recitationstoner efterfrågas. Några instanser tycker dock att takten och den genomkomponerade prefationen fungerar bra, när man väl har lärt sig. Här påpekas svårigheten med prefationens många alternativ, med inledning, prefation och avslutning. Sanctus och Agnus Dei bedöms positivt, de är välkända och beprövade.

Musikserie D

Musikserie D får ett starkt stöd i församlingarna, men får ibland olika omdömen inom samma församling. De som bejaktar musikserie D framhåller att den är mycket omtyckt och använd, som ett nytt och svängigt alternativ. Den har ett språk som är enkelt och samtida vilket av många uppfattas som positivt. Serien är lättillgänglig, även i språket och lättsjungen. Den har fungerat bra i barn- och ungdomssammanhang och med andra instrument än orgel. Orgelsats saknas och efterfrågas. Flera efterfrågar Benedicamus, Hallelujarop och Förböns svar. De som anser att serie D är mindre bra, hävdar främst att den i delar är mångordig och att den

DOKUMENT			SIDA
Remissammanställning om 2012 års kyrkohandboksförslag			33(47)
UPPRÄTTAT AV	DATUM	DOKUMENTBETECKNING	VERSION
Boel Hössjer Sundman Ingegerd Sjölin	2014-05-19	Dnr Ks 2012/507	

teologiska tyngden fattas i vissa texter. Här finns frågor om dess hållbarhet långsiktigt. En del menar att den är musikaliskt svårt med synkoper och att den är svår att använda i stora kyrkorum, men däremot fungerar väl i mindre eller modernare kyrkorum. Andra röster hävdar att den fungerat väl också i rum med lång efterklang.

Kyriet är omtyckt och använt. Här föreslås att församlingen sjunger omkvädet och liturgen sjunger verserna. Gloria och Laudamus är glad och lättsjungen. Den har bra refräng och fungerar väl med barn och unga. En del församlingar menar att den är för lång. Sursum Corda är användbar men prefationen är svårsjungen. Viss bearbetning och recitationston efterfrågas. Sanctus fungerar väl med barn och unga, men tveksamheter finns om teologin. Agnus Deis båda alternativ uppfattas som bra musikaliskt men teologin uppfattas av en del som tveksam då offermotivet inte är tydligt. Modern offersymbolik efterfrågas.

Musikserie E

Många församlingar uttrycker igenkännande med denna serie. Den är mycket använd och uppfattas av en del möjligen som sliten samtidigt som man menar att den svarar mot ett viktigt behov. Det är dock 25 procent som är kritiska till denna serie som helhet eller i delar. Några tar upp att den har ett nutida språk som är vilsamt. Den är användbar i ungdomssammanhang, i mindre sammanhang och på sommaren. Fler alternativ vid varje moment från andra mässor efterfrågas exempelvis från Taizé och Iona. Många menar att texten i seriens Kyrie inte passar som Kyrie. Ett alternativt eller annat Kyrie efterfrågas. Gloria och Laudamus beskrivs som bra, men några församlingar är kritiska. Laudamus upplevs för lång med tre verser och bearbetning eller alternativ Laudamus efterfrågas. Sursum Corda och Prefationen beskrivs som bra, väl beprövad och känd. Sanctus beskrivs som bra. Här behövs särskilt en ackompanjemangssats både för orgel och för piano. Vissa instanser är frågande till teologin, och om den kan betraktas som ett Sanctus. Agnus Dei är bra tycker många, men svår i delar. Tydliga anvisningar om hur den kan utföras behövs. Flera instanser anser att bildspråket är tveksamt och att ett tydligt offermotiv saknas.

3. DE KYRKLIGA HANDLINGARNA

Generellt om De kyrkliga handlingarna

När det gäller de kyrkliga handlingarna är 87 procent av församlingarna positiva eller svarar att de är positiva men att förslaget har vissa brister. Övriga remissinstanser är positiva men ser brister och två är negativa, men ser vissa förtjänster. Majoriteten av spontanremisserna är positiva, eller positiva men ser vissa brister. Ett domkapitel och stiftsstyrelsen i samma stift är

DOKUMENT			SIDA
Remissammanställning om 2012 års kyrkohandboksförslag			34(47)
UPPRÄTTAT AV	DATUM	DOKUMENTBETECKNING	VERSION
Boel Hössjer Sundman Ingegerd Sjölin	2014-05-19	Dnr Ks 2012/507	

enbart positivt och de övriga är positiva men ser brister i förslaget. Ett fåtal remissinstanser anser att de kyrkliga handlingarna avviker från Svenska kyrkans tro, bekännelse och lära.

Tabell 8 Remissenkät fråga 31: Vad är er generella åsikt om ordningarna för De kyrkliga handlingarna? Församlingsvar, elektroniska, antal och andel, procent.

	Antal	Andel
Enbart positiv	41	10%
Positiv, men förslaget har vissa brister	327	77%
Negativ, men förslaget har vissa förtjänster	50	12%
Enbart negativ	5	1%
Totalt svar	423	

I stort sett bejakar en stor majoritet av remissinstanserna förslaget med en ordning för respektive kyrklig handling. Här finns dock även problematiserande synpunkter om överskådligheten i förslaget. Många efterlyser en tydlig ordning för Dop i krissituation och vägledning eller anvisningar om begravning av dödfött barn eller barn som dött i späda ålder. Dessa synpunkter tas bland annat upp av flera församlingar, sjukhuskyrkan i Umeå, Samarbetsrådet för andlig vård inom hälso- och sjukvården, Svenska kyrkans anställda i Sjukhuskyrkan (SKAIS) och flera domkapitel och stiftsstyrelser.

Övergripande finns synpunkter på antal föreslagna psalmer där man efterlyser mer flexibilitet. Några remissvar, som domkapitlet och stiftsstyrelsen i Strängnäs, tar upp att det till exempel vid en enkel vigsel med vittnen kan upplevas som för mycket med två psalmer. Även begravningsgudstjänsten diskuteras ur detta perspektiv av många församlingar. Begravningarna idag kan se mycket olika ut där vissa gudstjänster rymmer mycket psalmsång och musik medan andra sker i enkelhet med bara några få anhängare.

Flera instanser tar upp att mer vägledning kan behövas i vissa fall. Det kan gälla dop i Den allmänna gudstjänsten och hur man gör då konfirmanderna haft redovisning innan Konfirmationsgudstjänsten.

Sveriges kristna råd efterfrågar samstämmighet i vissa formuleringar mellan samfund i Sverige för framförallt De kyrkliga handlingarna. En sådan samstämmighet är viktig för igenkännande och därför bör andra kyrkor konsulteras menar man. Teologiska kommittén tar upp att det är viktigt att dessa gudstjänster fungerar ”även för de icke trosvissas skara”.

DOKUMENT			SIDA
Remissammanställning om 2012 års kyrkohandboksförslag			35(47)
UPPRÄTTAT AV	DATUM	DOKUMENTBETECKNING	VERSION
Boel Hössjer Sundman Ingegerd Sjölin	2014-05-19	Dnr Ks 2012/507	

Dopgudstjänsten

När det gäller Dopgudstjänsten finns synpunkter framförallt om gudstjänstens struktur men också, från en del instanser, om språkliga uttryck och teologiskt innehåll i ett fåtal texter. Den stora gruppen församlingar menar att gudstjänstens rytm inte fungerat bra utifrån kyrkohandboksförslaget. Det handlar då vanligen om rytmen i gudstjänstens samling, om tydningsordens placering och ordningen på momenten före dophandlingen. Här efterlyser man en justering för att få till ett bättre flöde i gudstjänsten. Till denna grupp hör också flera av domkapitlen och stiftsstyrelserna, som till exempel i Uppsala. Att gudstjänsten inte riktigt fungerat om flera barn döps i samma gudstjänst är det flera som tar upp. Samtidigt finns en mindre grupp av församlingar, särskilt församlingar i Stockholms stift, som menar att strukturen i Dopgudstjänsten fungerat på ett bra sätt.

Lessebo församling menar att Dopgudstjänsten har ett bra tilltal med god delaktighet och bra språk och Sundsvalls Gustav-Adolfs församling menar att gudstjänsten är mindre pratig, texterna är bättre och mer tidsanpassade. Strängnäs domkapitel och stiftsstyrelse framhåller att det är bra att namnet nämns tidigt i gudstjänsten och att den döpte är i centrum och att uttryck för glädje och familjens och vänners perspektiv stärkts. Luleå domkapitel och stiftsstyrelse framhåller det positiva med att gudstjänsten inleds med glädjen. Domkapitlet och stiftsstyrelse i Uppsala menar att språket över lag är mer modernt och inkluderande, men att det finns böner med onödiga upprepningar. Pastoralinstitutet i Uppsala framhåller att det är bra ”att inleda med hälsning och inte teologiska fraser”. Några församlingar tar särskilt upp att perspektiv om kyrkans gemenskap stärkts genom upplyftandet av den världsvida kyrkan. Flera församlingar ger förslag på hur dopgudstjänstens struktur kan förbättras.

Många församlingar återkommer till att det fattas en Tackbön som kan ledas av präst eller annan (som inte är förälder). Flera församlingar saknar vissa ord vid Välkommandet. Man menar vidare att det behövs fler anvisningar för att underlätta dop i Den allmänna gudstjänsten och om flera barn döps i samma gudstjänst. Svenska kyrkans unga menar att ordningen behöver uppmuntra barns och ungas delaktighet. Samiska rådet tar upp faddrarnas viktiga roll i samisk fromhetstradition.

Många församlingar har synpunkter på vissa böner och texter i förslaget. Tydningsorden, som man i och för sig menar är en bra benämning, anser några är för lite kontextuella och har ett för vuxet språk. Några menar att tydningsorden är bra men att de också borde kunna formuleras fritt. Flera uppmärksammar att sammanhanget för Tydningsord och Doptal blivit oklart när dessa moment kommer nära varandra. Härnösands domkapitel och stiftsstyrelse tycker att det är bra att tydningsorden kommit närmare dophandlingen. Att Doptalet är ett fast moment tycker flera instanser är bra medan andra menar att det pastorala sammanhanget ibland gör det olämpligt med Doptal. Luleå domkyrkoförsamling tar upp att man brukar

DOKUMENT			SIDA
Remissammanställning om 2012 års kyrkohandboksförslag			36(47)
UPPRÄTTAT AV	DATUM	DOKUMENTBETECKNING	VERSION
Boel Hössjer Sundman Ingegerd Sjölin	2014-05-19	Dnr Ks 2012/507	

utveckla dopets teologi i relation till symboler och liturgiska moment i dopgudstjänsten vilket man menar fungerar bättre än genom Tydningsord eller ett regelrätt Doptal. Även om det finns röster som uppskattar språket finns andra som menar tvärtom. Några skriver att språket i delar är platt, som Nyköpings S:t Nicolai församling, eller klumpigt.

Flera remissinstanser efterlyser ett förstärkt perspektiv om förlåtelse. Särskilt i dopbönera saknas temat om syndernas förlåtelse. SALT (barn och unga i EFS), Johannelunds teologiska högskola och Evangeliska fosterlandsstiftelsen menar att perspektiv om försoning och syndernas förlåtelse behöver stärkas. Människans delaktighet i det onda behöver lyftas fram mer. Växjö domkapitel saknar motivet att dopet ger livsvaraktig delaktighet i syndernas förlåtelse. Man menar vidare att det finns en viss tendens i förslaget att tona ner temat om dopet som Guds gåva så att dopets förpliktelser framhävs mer.

Det finns de som menar att särskilt den nya befrielsebönen blundar för ondskans realitet. Ålidhems församling i Umeå menar dock att det är bra att man inte ber om befrielse från mörkrets makt. Andra saknar formuleringen ”skriv hans/hennes namn i Livets bok” i den första befrielsebönen. En del ser detta som ett tecken på ”en förskjutning från påskan (död och uppståndelse) till julen (inkarnation och närvaro)”. Andra församlingar välkomnar den nya befrielsebönen, men kan ha synpunkter på vissa formuleringar som man menar bör förbättras, som ”brustenhets”. Tibro församling konstaterar att ”*Vi lever i en brusten värld*” men att befrielse från denna strukturella ondska kan uttryckas på ett bättre sätt i den andra befrielsebönen. Ytterligare andra vill stärka perspektiv om att den döpte tillhör Jesus Kristus. Att fler förslag till bibeltexter finns med i dopordningen uppfattas som bra. Några församlingar tar upp att bibeltexten i gudstjänstens inledning från Lukasevangeliet inte fungerar i strukturens helhet. Ett fåtal församlingar saknar epikles i dopbönera och enstaka remissinstanser efterlyser möjligheten att ha smörjelse med olja, bland annat domkapitel och stiftsstyrelse i Skara. Pastoralinstitutet i Uppsala framhåller att det är bra att moment med smörjelse med olja inte finns med i kyrkohandboken.

Sveriges kristna råd tar upp ”att ur ett ekumeniskt perspektiv är dopet särskilt viktigt”. Man vill lyfta fram värdet av att gemensamt, till exempel i Sveriges kristna råds regi, arbeta fram en ordning för dopbekräftelse som skulle kunna ingå i Svenska kyrkans nya kyrkohandbok. Man skriver att ”*detta skulle stärka dopets ställning i svensk kristenhet och minska spänningar som finns kvar vad gäller doppraxis*”. Man uppmanar vidare Svenska kyrkan att ”*påbörja ett samtal om barnvälsignelse, inte som en kyrklig handling eller alternativ till dop, utan som en vilja att inkludera barn och familjer som skriver in barn i Svenska kyrkan i väntan på dop*”.

DOKUMENT			SIDA
Remissammanställning om 2012 års kyrkohandboksförslag			37(47)
UPPRÄTTAT AV	DATUM	DOKUMENTBETECKNING	VERSION
Boel Hössjer Sundman Ingegerd Sjölin	2014-05-19	Dnr Ks 2012/507	

Ordning för bikt

Generellt finns få synpunkter om ordningen för bikt. Man menar att den föreslagna ordningen fungerar väl. Luleå domkapitel och stiftsstyrelse tar upp att ordningen är enkel på ett bra sätt. Lunds domkapitel och stiftsstyrelse menar att både ordningen och anvisningarna är tillfredställande. Strängnäs domkapitel och stiftsstyrelse och flera andra instanser framhåller att det är viktigt att biktordningen finns i kyrkohandboken. Växjö domkapitel och stiftsstyrelse poängterar att anvisningarna om förhållandet mellan samtalet innan bikten och biktordningen är bra.

Det framkommer i församlingssvaren att bikten brukas mycket sällan i Svenska kyrkan idag. Några remissinstanser har synpunkter på de inledande anvisningarna. Johannelunds teologiska högskola menar att bikten individualiseras genom att den betonar den enskilda människan för mycket. Några instanser vill se fler fakultativa moment. Någon menar att Tackbörens funktion i ordningen är oklar medan andra tar upp att det är bra att den finns med. Synpunkter finns om inledningsordens formulering. Någon församling tar upp att det inte är bra med orden som introducerar Bönen om förlåtelse, då de har en befallande karaktär. Istället kunde Guds löfte lyftas fram. Linköpings domkapitel och stiftsstyrelse föreslår annat förlåtelseord. Någon instans föreslår ytterligare förslag på bibelord och ytterligare någon efterlyser ett enklare språk.

Konfirmationsgudstjänsten

Överlag är remissinstanserna positiva till den föreslagna ordningen för konfirmationsgudstjänst. Många remissvar tar upp att det är bra att konfirmanderna enligt förslaget predikar och att detta moment kallas Predikan och inte Redovisning. Flera anger att det följer den praxis man haft under lång tid. Några tycker dock att förändringen inte är bra, då för stort ansvar läggs på konfirmanderna.

En tredjedel av församlingarna vill att den fakultativa frågan till konfirmanderna ska finnas kvar i konfirmationsgudstjänsten. Man menar att frågan uttrycker konfirmandernas bekräftelse av tro och dop. Visby domkapitel och stiftsstyrelse skriver att frågan "är ett mottagande av nåden" och att ta bort frågan "kontrasteras på ett märkligt sätt mot de krav som ordningen i övrigt ställer på dessa 15-åringar". Karlstad domkapitel och stiftsstyrelse menar att det måste finnas "en konsekvent hållning" kring möjligheten att säga ja i De kyrkliga handlingarna. Flera domkapitel och stiftsstyrelser vill att frågan ska komma tillbaka. Några instanser, som stiftsstyrelsen i Uppsala utvecklar däremot att det är teologiskt konsekvent att frågan är borta, och att det följer konfirmandriktlinjerna. Stiftens konfirmandkonsulentkollegium skriver att det finns de i kollegiet som vill att frågan ska komma tillbaka, men fler som menar att det som frågan står för kan uttryckas på annat sätt,

DOKUMENT			SIDA
Remissammanställning om 2012 års kyrkohandboksförslag			38(47)
UPPRÄTTAT AV	DATUM	DOKUMENTBETECKNING	VERSION
Boel Hössjer Sundman Ingegerd Sjölin	2014-05-19	Dnr Ks 2012/507	

till exempel med ljuständning med sammanhörande ord: ”*Då behövs inget personligt JA*”. Man menar att frågan aktualiserar synen på tro och huruvida trosbekännelsen handlar om delaktighet i kyrkans tro eller individuell tro. Man framhåller att om frågan finns i ordningen måste det vara möjligt att svara nej.

Flera remissinstanser tar upp att det är bra att sändningens perspektiv förstärks. En mindre grupp församlingar menar att bön om Anden bör betonas mer och några vill se mer flexibilitet för var Tal till konfirmanderna kan ske i gudstjänsten. Det förekommer olika uppfattning om koppling till dopet stärks eller försvagats i konfirmationsordningen. Bland annat Växjö domkapitel och stiftsstyrelse efterlyser förstärkning av perspektivet att den som konfirmeras tillhör Jesus Kristus.

Språket bedöms mestadels som bra, men här finns också specifika förändringsförslag. Svenska kyrkans unga påtalar att vissa ord eller uttryck är abstrakta och bör justeras. Västerås domkapitel och stiftsstyrelse menar att konfirmationsgudstjänstens inledning är ”intetsägande” och ”högtravande” och framhåller att det vore bättre att ge utrymme för fritt formulerade ord som innebär ett personligt tilltal. Stiftens konfirmandkonsulentkollegium skriver att det i delar inte är konfirmandernas språk utan att ordningen innehåller för mycket kyrkord. Konfirmandarbetslaget i Skärholmens församling har synpunkter på vissa texter i konfirmationsgudstjänsten.

Flera instanser efterfrågar ytterligare flexibilitet vad gäller psalmer och musik. Några efterfrågar fler bibeltexter i ordningen medan andra menar att det är för många bibeltexter.

Vigseldgudstjänsten

Det stora flertalet av remissinstanser menar att vigselordningen fungerar mycket bra med en god flexibilitet. Man tar då särskilt upp gudstjänstens struktur, texter (som Inledningsord och Tillkännagivandet), inkluderande språk och bibelläsningar. Många uttrycker att det är välavvägt att ingen specifik bibeltext är fast. Några vill se fler fakultativa moment då gudstjänsten kan bli lång, och för att rymma flexibilitet för ”små” vigslar med vittnen. Det är bra att vigseltalet är fast menar många. Ett fåtal instanser saknar formuleringar om äktenskapet som ett ”heligt förbund”. Några tar upp att förslaget ordning för välsignelse av redan ingånget äktenskap är gjord på ett omsorgsfullt sätt.

Några instanser, som Teologiska kommittén, har synpunkter på att bibelordet ur Ruts bok finns med i ordningen. Några instanser menar att Inledningsord 3 är mångordigt eller oklart medan andra tar upp att det fungerat väl, också med äldre vigselpar. Många tar upp att de fakultativa tilläggen i löftena är mycket bra. Några menar att det blivit för mycket fokus på kärlek och för lite på familj och samhällsperspektiv i vigseln. Några menar att det finns ett

DOKUMENT			SIDA
Remissammanställning om 2012 års kyrkohandboksförslag			39(47)
UPPRÄTTAT AV	DATUM	DOKUMENTBETECKNING	VERSION
Boel Hössjer Sundman Ingegerd Sjölin	2014-05-19	Dnr Ks 2012/507	

undervisande drag i vissa enskilda formuleringar som inte är bra. Några instanser som Lundby församling i Göteborgs stift, Riksförbundet Ekumeniska grupperna för kristna hbtq-personer (EKHO) och EKHO i Göteborg föreslår att text ur Första Samuelsboken infogas i vigselordningen som alternativ (1 Sam. 20:4, 17, 41-42).

Endast enstaka instanser, som Oasrörelsen, efterfrågar två vigselordningar för samkönade och särkönade par. Luleå domkapitel och stiftsstyrelse refererar här olika uppfattningar. De aktualiserar frågan om två ordningar, och om två äktenskapssyner bör rymmas tydligare i vigselgudstjänsten. Många remissinstanser kommenterar att man ser det som mycket bra att det nu är en vigselordning.

Begravningsgudstjänsten

Överlag menar remissinstanserna att begravningsordningen är mycket bra och att den fungerar väl för olika pastorala situationer. Ordningen står för en god kontinuitet och de nya eller justerade bönen passar i samtiden. De flesta instanser menar att de föreslagna bibeltexterna utgör ett välavvägt urval. Många tar upp att det är bra med mer flexibilitet vid avskedet och att denna flexibilitet kan tydliggöras mer i anvisningarna. Karlstad domkapitel och stiftsstyrelse framhåller att avskedet är viktigt inte minst ur barns och ungas perspektiv. Några instanser tar upp kopplingen Griftetal och bibelläsning där Skara domkapitel och stiftsstyrelse menar att bibelläsningen bör komma före Griftetalet. Flera tar upp att det är betydelsefullt att Griftetalet är ett fast moment.

Många församlingar tar upp psalmernas placering, i huvudsak handlar det om den sista psalmen som man menar behöver flyttas fram av pastorala och praktiska skäl. Några tar upp att enstaka ord förekommer för ofta och att någon justering kan behövas här.

Musiken i De kyrkliga handlingarna

Bland dem som kommenterar musiken i De kyrkliga handlingarna finns de som uppskattar den nyskapade sjungna förbönen i dopgudstjänsten, ”succé i vår församling” som någon skriver. Några menar dock, som Karlstad domkapitel och stiftsstyrelse, att det inte är relevant i dopsammanhanget med sjungen förbön. Den nya förbönen vid vigselgudstjänst, som har samma melodi som dopförbönen, får liksom dopbönen mest positiva omdömen men några är också negativa. Den nya sjungna förbönen i begravningsgudstjänsten har på motsvarande sätt fått blandade kommentarer. Det har också inkommit några förslag på nya tonsättningar av denna förbön. Förbönerna Vigsel 2 och Begravning 2 får viss kritik för textändringar och notation, men positiva svar om textändringarna finns också. Västerås domkapitel och stiftsstyrelse lyfter fram att det är bra med de sjungna förbönerna i De kyrkliga handlingarna.

DOKUMENT			SIDA
Remissammanställning om 2012 års kyrkohandboksförslag			40(47)
UPPRÄTTAT AV	DATUM	DOKUMENTBETECKNING	VERSION
Boel Hössjer Sundman Ingegerd Sjölin	2014-05-19	Dnr Ks 2012/507	

4. BEHOV AV JUSTERINGAR OCH ÅTGÄRDER

Kyrkohandbokens namn

En mycket stor andel av församlingarna bejaktar namnet Kyrkohandbok för Svenska kyrkan. Samtidigt föreslår en femtedel av församlingarna och fem domkapitel och stiftsstyrelser andra namn: Gudstjänstbok för Svenska kyrka eller Gudstjänsthandbok för Svenska kyrkan.

Komplettering av inledningstext och anvisningar

Efterfrågad text i kyrkohandbokens inledning handlar om att lyfta fram perspektiv med barn och unga, om lekmanaledd gudstjänst, gudstjänst firad på svenskt teckenspråk och nationella minoritetsspråk och ett ekumeniskt perspektiv.

Anvisningar i kyrkohandboken om huvudgudstjänst kan behöva utvecklas och vara mer överskådliga. Vidare finns behov av vägledande anvisningar för begravning av dödfött barn eller barn som dött i späda ålder.

Flexibilitet i strukturen för Den allmänna gudstjänsten

I svaren finns ett mycket starkt stöd för Den allmänna gudstjänstens grundstruktur och uppdelningen mellan Högmässa, Mässa och Gudstjänst. I svaren framkommer en diskussion om strukturens flexibilitet på någon punkt och synpunkter om någon rubrik. Det senare handlar om benämningen Kristusrop och momentens latinska termer som kan vara viktiga att framhäva, inte minst utifrån ett mångkulturellt perspektiv. Synpunkterna om större flexibilitet gäller särskilt vid huvudgudstjänst. Man efterfrågar något färre antal fasta psalmer och bibeltexter. Tydliga röster finns som efterfrågar att Dagens bön bör vara ett fast moment i huvudgudstjänst, inte minst för att värna kyrkoåret.

En särskilt fråga gäller Trosbekännelsen. Svaren efterlyser både att Trosbekännelsen ska värnas som ekumenisk gemensam bekännelse och som ett framhävt moment i huvudgudstjänsten, och flexibilitet till exempel i huvudgudstjänst med små barn och möjligheten att ibland sjunga trospsalm eller ha en kort trosbekännelse.

Högmässa och gudstjänstillägg

Högmässans betydelse lyfts fram i remissvaren. En diskussion förs om att inte göra Högmässan för rigid i sin struktur, då man menar att det kan leda till att allt färre firar Högmässa. Synpunkterna handlar då huvudsakligen om att det inte alltid behöver vara tre

DOKUMENT			SIDA
Remissammanställning om 2012 års kyrkohandboksförslag			41(47)
UPPRÄTTAT AV	DATUM	DOKUMENTBETECKNING	VERSION
Boel Hössjer Sundman Ingegerd Sjölin	2014-05-19	Dnr Ks 2012/507	

bibelläsningar i högmässan och att annan musik än den som finns i kyrkohandboken bör kunna användas, som i ordningarna för Mässa och Gudstjänst.

En annan fråga som aktualiserats i remissomgången gäller hur kyrkohandbok och kyrkoordning förhåller sig till tillägg i gudstjänsten. Det kan behöva tydliggöras att sådana tillägg kan förekomma vid visst tillfälle om de anmäls till domkapitlet och stämmer överens med Svenska kyrkans tro, bekännelse och lära.

Herrens bön

En diskussion finns i flera svar om att endast ha "Vår fader" som alternativ i Den allmänna gudstjänsten. Man menar samtidigt att "Fader vår" ska finnas kvar som en möjlighet i De kyrkliga handlingarna och utifrån pastorala hänsyn.

Bibeltexter

Urvalet av bibeltexter i kyrkohandboksförslaget får överlag stöd bland remissinstanserna. Här finns synpunkter om tillägg eller borttagande av någon bibeltext i ordningarna för De kyrkliga handlingarna.

Språklig översyn av ett avgränsat antal texter

Många remissinstanser efterfrågar språklig översyn av ett avgränsat antal texter. Det handlar i huvudsak om synpunkter på två nivåer. För det första att förbättra den språkliga kvaliteten i dessa texter (som i Bön om förlåtelse 4). För det andra specifika innehållsliga uttryck som kan behöva förändras, till exempel något ord som uppfattas som modeord och som därför inte bedöms vara hållbara i längden, och ord som förekommer för ofta (som "brustenhets" och "kärlek"). I någon text kan det också handla om uttryck som är för personliga och som därför inte uppfattas ha en tillräckligt allmängiltig karaktär (som "lust" och "längtan").

Teologisk översyn av ett avgränsat antal texter

Det är framför allt två teman som tas upp av flera remissinstanser och som avser ett avgränsat antal texter. Det handlar då för det första om beskrivningen av treenigheten relaterat till balansen mellan skapelse, frälsning och eskatologi, och för det andra synpunkter på hur synd, skuld och försoning framställs. Till den första gruppen hör ibland överväganden mellan mänskligt och gudomligt.

Musiken i kyrkohandboken

Vad gäller musiken i kyrkohandboken handlar de åtgärder som efterlyses för det första om justeringar, som musikens notering och textunderläggningen. Det handlar för det andra om

DOKUMENT			SIDA
Remissammanställning om 2012 års kyrkohandboksförslag			42(47)
UPPRÄTTAT AV	DATUM	DOKUMENTBETECKNING	VERSION
Boel Hössjer Sundman Ingegerd Sjölin	2014-05-19	Dnr Ks 2012/507	

hur musiken är organiserad så att exempelvis mässordinariet i musikserie A särskiljs från annan musik i samma serie, till exempel tonsatta inledningsord och förbönssvar. Det finns stöd i remissvaren för att föra tillbaka någon sats som finns i 1986 års kyrkohandbok. För det tredje uttrycker remissvaren ett tydligt stöd för förslaget övriga serier men här finns vissa konkreta behov av förändringar. Det handlar om att Kyrie kan behöva bytas ut i musikserie E eller behov av att förändra Lovsången i musikserie B så att den får mer karaktär av växelsång.

Utifrån vissa remissvar och uppdraget om barnperspektiv finns förslag att tillföra ytterligare en serie i kyrkohandboken. Det som efterlyses är väl beprövad responsorial musik som fungerar väl inte minst med små barn. Slutligen handlar musikfrågorna om att i kyrkohandboken och kyrkoordningen fortsatt värna en musikalisk utveckling genom att annan musik kan användas även i högmässan.

Dopgudstjänsten

Dopgudstjänstens struktur behöver justeras avseende ordningen på momenten före dophandlingen och några av gudstjänstens inledande moment. En ordning för dop i krissituation behöver finnas. Vissa justeringar behövs i ett avgränsat antal texter för att förbättra de språkliga uttrycken och stärka något teologiskt tema, som syndernas förlåtelse.

Frågan i konfirmationsgudstjänsten

En tredjedel av församlingar saknar det fakultativa momentet i konfirmationsgudstjänsten då konfirmanderna kan säga ja. Flera instanser beskriver att ett centrum i konfirmationsgudstjänsten är att konfirmanderna bekräftar sin tro. Denna röst i remissvaren behöver vägas mot kyrkohandboksförslaget vägval som följer konfirmandriktlinjerna och som i linje med dessa lyfter fram konfirmationstiden och att dopet levandegörs under hela denna tid. En avsikt med kyrkohandboksförslaget var att momentet då konfirmanderna predikar och deras delaktighet i gudstjänstens helhet på ett mer nyanserat sätt möjliggör uttryck för tro och relation till kristen tradition.

Följdändringar i kyrkoordningen

Till ett reviderat kyrkohandboksförslag ska fogas promemoria om följdändringar i kyrkoordningen så att kyrkoordningen i högre utsträckning hänvisar till kyrkohandboken. Det handlar då om justering i bestämmelser om söndagen som kyrkans dag, för att möjliggöra att huvudgudstjänst kan firas annan veckodag samtidigt som söndag och helgdag fortsatt är gudstjänstens huvuddag. Det handlar även om definitionen av huvudgudstjänst i kyrkoordningen i förhållande till kyrkohandboken samt översyn av regleringen av antal huvudgudstjänster med nattvard och av andra huvudgudstjänstformer än Högmässa. Vidare handlar det om att tydliggöra att fortsatt gudstjänstutveckling och musikaliskt nyskapande

DOKUMENT			SIDA
Remissammanställning om 2012 års kyrkohandboksförslag			43(47)
UPPRÄTTAT AV	DATUM	DOKUMENTBETECKNING	VERSION
Boel Hössjer Sundman Ingegerd Sjölin	2014-05-19	Dnr Ks 2012/507	

värnas genom att annan gudstjänstordning eller musik även fortsättningsvis kan förekomma vid ”visst tillfälle” och under ”viss tid” om detta anmäls till domkapitlet. Tydligare hänvisningar kan i någon bestämmelse behövas, så att kyrkoordningen hänvisar till kyrkohandboken, till exempel om nattvardens firande och innehåll i De kyrkliga handlingarna.

Behov av vägledningsmaterial

Remissvaren visar ett behov av vägledningsmaterial vid sidan av kyrkohandboken. Det kan handla om vägledning för gudstjänst med barn och unga, lekmanaledd gudstjänst och olika gudstjänster med tema och hur de rymms inom ramen för huvudgudstjänst och Mässa eller Gudstjänst. Det kan även handla om behov av vägledning för söndagsskola och gudstjänst, och för dop i Den allmänna gudstjänsten.

DOKUMENT			SIDA
Remissammanställning om 2012 års kyrkohandboksförslag			44(47)
UPPRÄTTAT AV	DATUM	DOKUMENTBETECKNING	VERSION
Boel Hössjer Sundman Ingegerd Sjölin	2014-05-19	Dnr Ks 2012/507	

Figurförteckning

Figur 1 Remissenkät fråga 39a: Kan kyrkohandboken antas i sin helhet av kyrkomötet? Församlingssvar, elektroniska, uppdelade efter stift.....	6
Figur 2 Fråga 34: Uttrycker kyrkohandboksförslaget ett inkluderande gudstjänstspråk? Församlingssvar, elektroniska, andel, procent.....	8
Figur 3 Fråga 35: Hur bedömer ni de språkliga förändringar som gjorts i kyrkohandboksförslaget i relation till bibelöversättningen från år 2000? Församlingssvar, elektroniska, andel, procent.....	9
Figur 4 Remissenkät fråga 37: Fungerar huvudgudstjänstbegreppet i förslaget för både lokal flexibilitet i församlingen och domkapitlets tillsyn? Församlingssvar, elektroniska, andel, procent.....	13

Tabellförteckning

Tabell 1 Remissenkät fråga 39a: Kan kyrkohandboken antas i sin helhet av kyrkomötet? Församlingssvar, elektroniska, stift, övriga remissinstanser, antal och andel, procent.....	5
Tabell 2 Remissenkät fråga 32: Uttrycker kyrkohandboksförslaget Svenska kyrkans tro, bekännelse och lära? Församlingssvar, elektroniska, fördelade efter stift, antal och andel, procent.....	7
Tabell 3 Fråga 33: Ryms församlingens gudstjänsttraditioner inom de ramar som ges i kyrkohandboksförslaget? Församlingssvar, elektroniska, antal, andel, procent.....	10
Tabell 4 Fråga 36: Ger kyrkohandboksförslaget utrymme för den gudstjänstfirande församlingens delaktighet? Gruppindelning efter hur församlingarna svarat på fråga 5 i kombination med fråga 39, Nio grupper (1A till 3 C). Församlingssvar, elektroniska, antal och andel, procent.....	12
Tabell 5 Remissenkät fråga 18: Vad är er generella åsikt om ordningarna för Den allmänna gudstjänsten? Församlingssvar, elektroniska, antal och andel, procent.....	15
Tabell 6 Fråga 9: Hur fungerar det att fira Högmässa Mässa/Gudstjänst med barn och unga? Församlingssvar, elektroniska, andel, procent.....	22
Tabell 7 Remissfråga 15 a Kan musikserien accepteras i sin helhet? Församlingssvar, elektroniska, antal och andel, procent.....	27
Tabell 8 Remissenkät fråga 31: Vad är er generella åsikt om ordningarna för De kyrkliga handlingarna? Församlingssvar, elektroniska, antal och andel, procent.....	34

DOKUMENT			SIDA
Remissammanställning om 2012 års kyrkohandboksförslag			45(47)
UPPRÄTTAT AV	DATUM	DOKUMENTBETECKNING	VERSION
Boel Hössjer Sundman Ingegerd Sjölin	2014-05-19	Dnr Ks 2012/507	

Innehåll

Sammanfattning	1
1. INLEDNING	3
Kyrkohandboksrevisionens uppdrag.....	3
Om antal remissvar och bearbetning	3
Om processen i församlingarna och förslagets användning.....	4
2. ÖVERGRIPANDE: TEOLOGI OCH KONTEXT.....	5
Om kyrkohandboken kan antas i sin helhet	5
Namnet Kyrkohandbok för Svenska kyrkan.....	6
Svenska kyrkans tro, bekännelse och lära	6
Inkluderande språk och språklig kvalitet	7
Inkluderande språk	8
Anpassning till Bibel 2000.....	8
Församlingens gudstjänsttraditioner.....	9
Kontextuellt anpassad gudstjänst.....	10
Den gudstjänstfirande församlingens delaktighet.....	11
Flexibilitet, tillsyn och främjande.....	13
Övergripande om huvudgudstjänstbegreppet	13
Annan gudstjänstordning och annan musik	14
Diakonen i gudstjänsten	15
3. DEN ALLMÄNNA GUDSTJÄNSTEN	15
Generellt om Den allmänna gudstjänsten	15
Gemensam struktur	16
Mångfald och enhet.....	17
Fasta och fakultativa moment	17
Alternativ, moment och benämningar	18
Huvudgudstjänst och gudstjänstfirande.....	20

DOKUMENT			SIDA
Remissammanställning om 2012 års kyrkohandboksförslag			46(47)
UPPRÄTTAT AV	DATUM	DOKUMENTBETECKNING	VERSION
Boel Hössjer Sundman Ingegerd Sjölin	2014-05-19	Dnr Ks 2012/507	

Lekmannaedd gudstjänst och övriga gudstjänster	21
Gudstjänst med barn och unga.....	21
Språkliga synpunkter	23
Teologiska synpunkter	24
Musiken i Den allmänna gudstjänsten.....	26
Generellt om musikserierna	26
Musikserie A.....	30
Musikserie B.....	32
Musikserie C.....	32
Musikserie D	32
Musikserie E.....	33
3. DE KYRKLIGA HANDLINGARNA	33
Generellt om De kyrkliga handlingarna	33
Dopgudstjänsten.....	35
Ordning för bikt.....	37
Konfirmationsgudstjänsten.....	37
Vigsलगudstjänsten	38
Begravningsgudstjänsten.....	39
Musiken i De kyrkliga handlingarna.....	39
4. BEHOV AV JUSTERINGAR OCH ÅTGÄRDER	40
Kyrkohandbokens namn	40
Komplettering av inledningstext och anvisningar	40
Flexibilitet i strukturen för Den allmänna gudstjänsten	40
Högmässa och gudstjänstillägg.....	40
Herrens bön	41
Bibeltexter	41
Språklig översyn av ett avgränsat antal texter	41

DOKUMENT			SIDA
Remissammanställning om 2012 års kyrkohandboksförslag			47(47)
UPPRÄTTAT AV	DATUM	DOKUMENTBETECKNING	VERSION
Boel Hössjer Sundman Ingegerd Sjölin	2014-05-19	Dnr Ks 2012/507	

Teologisk översyn av ett avgränsat antal texter	41
Musiken i kyrkohandboken.....	41
Dopgudstjänsten.....	42
Frågan i konfirmationsgudstjänsten	42
Följändringar i kyrkoordningen	42
Behov av vägledningsmaterial	43
Figurförteckning.....	44
Tabellförteckning	44